

Cerîr b. Atıyye'nin Nakîzaları

Esat Ayyıldız

Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
Kars, Türkiye

<http://orcid.org/0000-0001-8067-7780> | esatayildiz@hotmail.com | <https://ror.org/04v302n28>

Öz

Cerîr b. Atıyye et-Temîmî (öl. 110/728 [?]), Emevî Döneminin en tanınmış Arap şairleri arasında yer almaktadır. Arap edebiyatında, daha ziyade övgü ve yergi temalarıyla tanınan Cerîr'in ardında bıraktığı hacimli şiir mirası ve elde ettiği geniş tanınırlık göz önünde bulundurulduğunda, onun İslami Dönemin en önemli şairlerinden olduğunu söylemek mümkündür. Bu akademik çalışmanın, Cerîr b. Atıyye'nin yalnızca nakîzalarının incelenmesine hasredilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla makalenin sınırlılığı sebebiyle, şairin kapsamlı biyografisi veya diğer şiir temalarındaki faaliyetleri hakkında, giriş kısmında yapılan kısa tanıtımın haricinde detaylı bir bilgi verilmemesi ön görülmektedir. Çalışmada benimsenen metot, ortaya atılan savların şairin bizzat kendi kasideleri aracılığıyla temellendirilmesini hedeflemektedir. Bu nedenle makale kapsamında Cerîr'e ait iki nakîza kasidesinin tam haliyle Türkçeye tercüme edilmesi ve incelenmesi planlanmaktadır. Cerîr'in nakîzaları, klasik Arap edebiyatında son derece önemli bir yer işgal etmektedir. Dolayısıyla bu şiirlerin somut örneklemeler üzerinden tetkik edilmesi, son derece önem arz etmektedir. Bu araştırmanın birincil kaynağı, Cerîr'in rakipleri ile giriştiği atışmaları kaydeden klasik eserler ve şairin kendi divanıdır. Bununla birlikte konuyla ilgili modern akademik çalışmalardan da istifade edilmiştir. Bu çalışmada örneklem, birisi Ferezdak'ı diğeri Ahtal'ı hedef alan Cerîr'in iki nakîzası üzerinden seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Arap Dili ve Edebiyatı, Klasik Arap Şiiri, Cerîr b. Atıyye, Nakîza, Nakâiz.

Atıf Bilgisi

Ayyıldız, Esat. "Cerîr b. Atıyye'nin Nakîzaları". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 32/1 (Haziran 2023), 95-124. <https://doi.org/10.51447/uluifd.1197963>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliş Tarihi Date of Submission	01 Kasım 2022 01 November 2022
Kabul Tarihi Date of Acceptance	04 Nisan 2023 22 April 2023
Yayın Tarihi Date of Publication	15 Haziran 2023 15 June 2023
Yayın Sezonu Pub Date Season	Haziran June
DOI	https://doi.org/10.51447/uluifd.1197963
Değerlendirme Peer-Review	Ön inceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme Single anonymized AInternal (Editor board member) Double anonymized - Two External
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited
Benzerlik Taraması Plagiarism Checks	Yapıldı - iThenticate Yes - iThenticate
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman Grant Support	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans Copyright & License	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim Complaints	ilahiyatdergisi@uludag.edu.tr - https://dergipark.org.tr/pub/uluifd

The Naqāʾid of Jarīr ibn ʿAṭīyya

Esat Ayyıldız

Assoc. Prof., Kafkas University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Arabic Language and Literature, Kars, Türkiye

<http://orcid.org/0000-0001-8067-7780> | esatayildiz@hotmail.com | <https://ror.org/04v302n28>

Abstract [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Jarīr ibn ʿAṭīyya al-Tamīmī (d. 110/728 [?]) was among the most well-known Arab poets of the Umayyad Period. It is possible to say that Jarīr, who is known for his praise and satire poems in Arabic literature, was among the few greatest poets of the Islamic Period, considering the voluminous poetic legacy he left behind and the wide recognition he has achieved. This academic study aims to focus only on the analysis of Jarīr’s naqāʾid (flytings). Therefore, due to the limitations of the article, it is planned not to give any detailed information about the poet’s comprehensive biography or his activities in other poetic themes, apart from the brief information given in the introduction. The method adopted in the study aims to prove the arguments through the poet’s odes. For this reason, within the scope of this paper, it is planned to translate and analyze two naqīdas of Jarīr in their full form. Jarīr’s naqāʾid occupy an extremely important place in classical Arabic literature. Therefore, it is extremely important to examine these poems through concrete examples. The primary source of this research is the classical works recording Jarīr’s naqāʾid with his rivals and the poet’s dīwān. In addition, modern academic studies on the subject will also be used. In this study, it is planned to select the samples based on Jarīr’s two naqīdas, one targeting al-Farazdaq and the other al-Akhṭal.

Keywords

Arabic Language and Literature, Classical Arabic Poetry, Jarīr ibn ʿAṭīyya, Naqīda, Naqāʾid.

Citation

Ayyıldız, Esat. “Cerīr b. Aṭīyye’nin Nakīzaları”. *Uludağ İlahiyat Dergisi* 32/1 (Haziran 2023), 95-124. <https://doi.org/10.51447/uluifd.1197963>

Giriş

Cerîr b. Atıyye et-Temîmî, Emevî Döneminin tanınmış Arap şairleri arasında yer almaktadır. Arap edebiyatında daha ziyade övgü ve yergi temalarıyla tanınan Cerîr'in ardında bıraktığı hacimli şiir mirası ve elde ettiği geniş tanınırlık göz önünde bulundurulduğunda, onun İslami Dönemin en önemli şairleri arasında olduğunu söylemek mübalağa sayılmayacaktır. Ebü'l-Ferec el-İsfehânî'ye (öl. 356/967) göre, künyesi Ebû Hazra olan şairin nesebi veya tam ismi, Cerîr b. Atıyye b. Huzeyfe b. Bedr b. Seleme b. Avf b. Kuleyb b. Yerbû' b. Hanzala b. Mâlik b. Zeyd Menât b. Temîm b. Murra b. Udd b. Tâbiha b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr şeklindedir.¹ Cerîr, nesebinden de anlaşılacağı üzere, Kuleyb b. Yerbû' kabilesinin bir üyesi olarak çöl kültürünün hâkim olduğu bir muhitte dünyaya gelmiştir. Annesi, yine mezkûr kabileye mensup olan Ümmü Kays bnt. Ma'bed'dir. Şairin Amr b. Atıyye ve Ebü'l-Verd b. Atıyye adında iki kardeşinin olduğu rivayet edilmektedir. İbn Kuteybe (öl. 276/889), Cerîr'in yedi aylık doğduğunu kaydetmektedir.²

Cerîr'in doğumunun öncesinde, annesinin oğlunun gelecekteki nakîza faaliyetlerinin habercisi olan bir rüya gördüğü ve onun ismini bu rüyasına binaen Cerîr koyduğu rivayet edilmektedir. Buna göre, Cerîr'in annesi ona hamileyken rüyasında bir ip doğurduğunu, bu ipin kendisinden düşerek bir adamın boğazına takılıp onu boğduğunu, ardından başka bir adamın boğazına takılarak onu da boğduğunu ve rüyası bitene kadar aynı olayın daha pek çok kez yineleniğini görmüştür. Daha sonra rüyasının manasını tabircilere danışmış, onlardan şair bir çocuk dünyaya getireceği ve bu çocuğun şiddetli şiirler söyleyerek insanların başına bela olacağı yorumunu almıştır. Bu nedenle oğluna, "ip" manasına gelen "cerîr" (جرير) ismini vermiştir.³ Ne var ki Cerîr isminin, Cerîr b. Atıyye'nin öncesinde de Araplar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Buna kumandan sahâbî Cerîr b. Abdullah'ı (öl. 51/671) veya İslam öncesi Arap şairlerinden, asıl ismi Cerîr olan el-Mutelemmis'i (öl. -50/569 [?]) örnek vermek kâfidir.⁴ Bu nedenle Cerîr'in isminin konulması hususundaki mezkûr rivayetin, ilerleyen yıllarda onun nakîza sanatında kazandığı yüksek şöhreti desteklemek için kurgulanmış olabileceği fikri akla gelmektedir. Bu efsane, onun doğuştan bir nakîza şairi olduğunu tabiatüstü bir söylemle perçinlediğinden, Cerîr'e rakipleri karşısında önemli bir avantaj sağlamış olmalıdır.

Cerîr'in ne zaman doğduğunu kesin olarak tarihlendirmek mümkün görünmemektedir. Ancak Fuat Sezgin (öl. 2018), şairin doğum tarihi hususunda Hz. Ali'nin (r.a.) hilafetinin (35/656-40/661) başlangıcına veya bu tarihin kısa bir süre öncesine işaret etmektedir.⁵ Bu tarihlendirme hususunda, Sezgin'in ihtiyatlı yaklaşımını benimsemek makul görünmektedir. Gençliğini büyük şehirlerin uzağında geçiren Cerîr'in Basra ve Şam gibi

¹ Ebü'l-Ferec Ali el-İsfehânî, *Kitâbu'l-Eğânî*, thk. İhsân Abbâs - İbrahim es-Se'âfîn (Beyrut: Dâru Sâdır, 1429/2008), 8/5.

² İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve ş-şu'arâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 1/344.

³ Halîl b. Şâhîn ez-Zâhirî, *el-İşâra fi 'ilmi'l-'ibârât*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993), 624-625.

⁴ bk. Hayreddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 2/119.

⁵ Fuat Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums* (Leiden: E. J. Brill, 1967-2015), 2/313-314.

metropollere sonradan intikal ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim şairlerin kendilerini dönemlerinin önde gelen şahsiyetlerine kabul ettirebilmesi, büyük kentlerin sağlayacağı olanaklarla doğrudan ilişkilidir. Cerîr'in Halife Muâviye'nin (öl. 60/680) hilafet günlerinde, komşu kabilelere karşı giriştiği geleneksel hicâ'(yergi) ve *fahr*(övünme) temalı şiirleri aracılığıyla şair kimliğini kabul ettirmeye başladığı anlaşılmaktadır. Cerîr zamanının siyasi ve kişisel mücadelelerine de dâhil olmuş, önemli kişilerin himayesini elde etmeyi başarmıştır. Örneğin Basra'da Irak'ın meşhur valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî (öl. 95/714) ile tanışmış ve onun için methiyeler nazmetmiştir.⁶ Cerîr'in doğum tarihi gibi ne zaman vefat ettiği de tam olarak bilinmemektedir. İbn Kuteybe (öl. 276/889) onun takriben seksen yıllık yaşamının ardından Yemâme'de vefat ettiğini kaydetmektedir.⁷ Modern araştırmacılar ise Cerîr'in ölüm tarihi hususunda 111/729, 113/731 veya 115/733 senelerine işaret etmektedirler.⁸ Eldeki güvenilir verilerin yetersizliği dolayısıyla, bu tarihlendirmeler hususunda kesin bir yargıdan kaçınmak daha doğru görünmektedir.

Bu akademik çalışmanın, Cerîr b. Atıyye'nin yalnızca nakîzalarının incelenmesine hasredilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla makalenin sınırlılıkları hasebiyle, şairin kapsamlı biyografisi veya diğer şiir temalarındaki faaliyetleri hakkında, giriş kısmında aktardığımız bu tanıtıcı malumatın haricinde bilgi verilmeyecektir. Araştırmanın birincil kaynağı, Cerîr'in kendi divanı ile onun Ferezdak (öl. 114/732) ve Ahtal (ö. 92/710-11) ile aralarında teati ettikleri nakîzalarını aktaran klasik eserlerdir. Bununla birlikte konuyla ilgili modern akademik çalışmalardan da istifade edilecektir. Çalışmada benimsenen metot, ortaya atılan savların şairin bizzat kendi kasideleri aracılığıyla temellendirilmesini hedeflemektedir. Bu nedenle makale kapsamında Cerîr'e ait iki nakîza kasidesinin tam haliyle Türkçeye tercüme edilmesi ve incelenmesi planlanmaktadır. Günümüzde unutulmuş olan pek çok hadise, mekân ve kişiye atıflar yapan ve daha da önemlisi ağır ve anlaşılması güç bir dil kullanan Cerîr'e ait bu kasidelerin Türkçeye aktarılmasının bu makalenin önemini arttıracığı düşünülmektedir. Cerîr'in döneminin iki önemli şairiyle giriştiği nakîzaları nakleden *Nakâ'izu Cerîr ve'l-Ferzadak* veya *Nakâ'izu Cerîr ve'l-Ahtal* gibi önemli edebiyat şaheserleri yahut Cerîr'in şahsi divanı, Türkçeye henüz kazandırılmış değildir. Klasik Arap şiiri üzerine çalışan araştırmacılar ve Orta Çağ dünya edebiyatı meraklıları için mühim bir kaynak sağlayacağından, özverili bir çalışmayı gerektiren bu klasik kaynakların istikbalde Türkçeye tercüme edilmesi faydalı olacaktır. Bu çalışmada ise örneklemin, birisi Ferezdak'ı diğeri Ahtal'ı hedef alan Cerîr'in iki nakîzası üzerinden seçilmesi planlanmaktadır.

1. Cerîr b. Atıyye'nin Nakîza Şairliği

Nakîza, en az iki şair arasında gerçekleşen bir şiir atışmasıdır. İlk şairin söylediği kasideye cevap vermek maksadıyla ikinci şairin aynı vezin ve kafiyeye bağlı kalarak yeni bir

⁶ Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, 2/313-314; Cerîr'in Haccâc b. Yusuf'u methetmek maksadıyla nazmettiği birkaç şiirinin Türkçe tercümesi için bk. M. Faruk Toprak, *Sıradışı Bir Emevî Valisi Haccâc* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 282-286.

⁷ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, 1/344.

⁸ Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, 2/313-314.

kaside nazmetmesi sonucunda nakîza şiiri ortaya çıkmaktadır. Nakîza sanatının tarihsel açıdan İslam öncesine kadar uzandığı bilinmektedir.⁹ Ne var ki mezkûr sanatın böylesi bir tanınırlığa ulaşmasındaki en önemli öncünün Cerîr ve onun bu alandaki ezeli rakipleri olan Ferezdak ve Ahtal olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Methiye alanında gösterdiği başarıya karşın, Cerîr'in nakîza kasidelerinin Arap edebiyat tarihinde elde ettiği sağlam konum, şairin diğer temalardaki üretkenliğine denk tutulabilecek mahiyette değildir. Döneminin velut şairlerinden olan Cerîr, çağdaşı diğer şairlerle ömrü boyunca bir mücadelelinin içine girmiş ve ardında rekabetle dolu bir hayatın izlerini yansıtan büyük bir şiir mirası bırakmıştır.¹⁰ Cerîr'in nakîza sanatındaki üretkenliğinin boyutlarını tam manasıyla tespit etmek mümkün görünmemektedir. Nitekim şairin çağdaşları arasından kırk kişiyle hiciv teatisinde bulunduğu, ancak bunlardan günümüze sadece Ferezdak ve Ahtal ile aralarında geçen nakîzaların kaldığı, diğer şairlerle giriştiği şiir mücadelelerinin ise günümüze ulaşmadığı kaydedilmektedir. Hatta bu hususta, şayet Cerîr'in söylemiş olduğu nakîzalar günümüze ulaşmış olsaydı, Arap şiirindeki en hacimli divanın meydana geleceği iddia edilmektedir.¹¹ Geleneksel görüşlerde şairin bu alandaki üretkenliği mübalağa edilse de Cerîr'in en kapsamlı ve en seçkin nakîza ürünlerinin bahsi geçen iki meşhur rakibiyle arasındakiler olduğunu düşünmek daha makul görünmektedir.

Cerîr'in nakîza sanatı hususunda gösterdiği tutkuyu, bir takıntı veya fitri bir agresiflik olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü onun bu alanda gösterdiği kararlılık ve azim, döneminin sanat temayülleriyle ilişkilidir. Öyle ki Emevî Döneminde Cerîr ve arkadaşlarının aracılığıyla icra edilen nakîza sanatı, kimi zaman mizahi bir boyutla karşımıza çıkmaktadır. İster Basra'daki Mirbed'de ister halifelerin huzurunda tertiplenen meclislerde seslendirilmiş olsun, bu nakîzaların bir eğlence biçimi olarak kabul edildiği düşünülmektedir. O günlerde icra edilen nakîzalarda en kaba küfürlere ve mantık sınırlarını aşan mübalağalara yer verilmesi ise söz konusu şiirlerin mizahi boyutuyla ilişkili olmalıdır.¹² Nakîza sanatıyla iştigal eden şairler, rakiplerinin en ufak kusurunu dahi büyük bir istihza malzemesine dönüştürdüğünden, bu alanda faaliyet göstermek isteyen kişiler için sağlam kökleri olan güçlü ve zengin bir aşirete mensup olmak önem arz etmektedir. Bu durum, eski Arapların şeref, soy, zenginlik ve cömertliği yüceltmeleriyle ilişkilidir.¹³ Cerîr ise bu noktada, rakipleri karşısında bir dezavantajla mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştır. Nitekim Cerîr'in babası Atıyye, iktisadi açıdan yetersiz birisi olmasının yanı sıra cimriliğiyle de oğlunun hasımlarının eline büyük bir koz vermiştir.¹⁴ Ancak Cerîr'in ilerleyen

⁹ Nakîza sanatının geniş tanımı ve tarihsel gelişimi için bk. Esat Ayyıldız, *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 130-135; Turgay Gökgez, "Arap Şiirinde Nakîza Türü", *Nüsha* 20/51 (2020), 31-56.

¹⁰ ez-Zirikli, *el-A'âm*, 2/119.

¹¹ Halil Merdem Bek, "Cerîr -3-", *Mecelletu mecma'i'l-İlmîyyi'l-Arabî bi-Dimaşk*, 30/4 (1955), 531.

¹² G. J. H. van Gelder, "Jarîr ibn 'Atıyya", *Encyclopedia of Arabic Literature*, ed. J. S. Meisami vd. (Londra-New York: Routledge, 1998), 1/412.

¹³ bk. Muhammed Mahmut Olçun, "Cahiliye Döneminin Meşhur Üç Medîh Şairi en-Nâbiğa, Zuheyr ve el-'Aşâ", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi* 4/1 (2022), 2.

¹⁴ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî: el-'Aşru'l-İslâmî* (Kahire: Dâru'l-Meârif bi-Mısır, ts.), 2/276.

sayfalarda mütalaa edeceğimiz nakîzalarında karşımıza çıkan keskin istihza örneklerinin, onun bu dezavantajının üstünü örtmeye yettiğini söylemek mümkündür.

Cerîr ve rakipleri, birbirlerini nakîzalarında olabilecek en ağır söylemlerle hicvetmişlerdir. Ama bu durum, onların birbirlerine fiziksel bir düşmanlık beslemelerine yol açmamıştır. Bu minvaldeki aşırı ifadelerin, namus ve şereflerine son derece düşkün olan kadim Araplar arasında bir kan davasına dönüşmemiş olması ilginçtir.¹⁵ Muhtemelen bu durumun ardında yatan gerçek ne Cerîr'in ne de arkadaşlarının birbirlerinin itham ve hakaretlerine fazla ehemmiyet atfetmedikleridir. Dolayısıyla onların birbirlerinin fahiş ifadelerini, edebiyatın nahoş bir cilvesi olarak telakki etiklerini düşünmek mümkündür. En azından Cerîr söz konusu olduğunda, onun içinde buldukları bu halin gereksinimleriyle son derece barışık olduğu söylenebilir. Nitekim bu sava birkaç delil göstermek mümkündür. Örneğin Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik (öl. 125/743), Ferezdak'ı Kûfe ve Basra valisi olan Hâlid b. Abdullah el-Kasrî'nin (öl. 126/743) zindanına hapsedtiğinde Cerîr, Hâlid'in huzuruna çıkmış ve ezeli rakibinin serbest bırakılması hususunda valiye bir methiye nazmetmiştir. Cerîr'e, Ferezdak'ın rezil olmasını neden istemediği sorulduğunda ise Allah'ın onu sadece kendi şiiiryle rezil etmesini istediğini beyan etmiştir.¹⁶

Cerîr kendisiyle aynı kabilenin farklı boyuna mensup olan Ferezdak ile kırk yıl boyunca nakîza atışmaları icra etmiş ve ondan sayısız hakaret işitmiştir. Buna rağmen Ferezdak'ın ölümünü haber aldığı anda Cerîr'in üzülmesi ve sakalı ıslanacak derecede ağlaması, onun nakîza şiiirini sadece sanatsal bir icraat olarak değerlendirdiğinin diğer bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Üstelik Cerîr'in Ferezdak'ın ardından mersiye babında birkaç dize nazmettiği de rivayet edilmektedir. Cerîr'e nispet edilen bu dizeler gerçekten ona ait ise şairin rakibini adeta bir dost mesabesinde gördüğünü düşünmek mümkündür. Nitekim Cerîr şu dizesinde Ferezdak'ın daha uzun yaşamasını temenni etmektedir:

"مَاتَ الْفَرَزْدَقُ بَعْدَ مَا جَدَّعْتُهُ لَيْتَ الْفَرَزْدَقُ كَمَا كَانَ عَاشَ قَلِيلًا"

"Ben onu(n) (uzuvlarını) kestikten sonra Ferezdak öldü. Keşke Ferezdak biraz daha (uzun) yaşasaydı."¹⁷

Cerîr, Ferezdak'ın vefatının ardından nazmettiği mersiye babındaki diğer iki dizesinde, merhumun yerinin doldurulmayacağına işaret etmektedir. Ayrıca artık hiçbir hür kadının gebe kalmasının manasının olmadığını öne sürmekte ve onun kabilesindeki önemli konumuna işaret etmektedir:

¹⁵ Eski Arapların namus anlayışını detaylı şekilde ele alan bir kaynak için bk. Bichr Farès, *L'Honneur chez les Arabes avant l'Islam* (Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient Adrien Maisonneuve, 1932).

¹⁶ bk. Ebû Hazra Cerîr b. Atiyye, *Dîvânu Cerîr bi-şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*, thk. Numan Muhammed Emin Taha (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 3/602-608; Haz'al Hân, *Rîyâzu'l-Ḥaz'aliye fi's-siyâseti'l-insâniyye* (Mısır: Mektebe Hindîyye, h. 1321), 83-84.

¹⁷ Cerîr, *Dîvânu Cerîr bi-şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*, 3/635.

"فَلَا حَمَلَتْ بَعْدَ الْفَرْزِ حُرَّةٌ وَلَا دَأَتْ حَمَلٍ مِنْ نَفَاسٍ تَعَلَّتْ
هُوَ الْوَأْفَادُ الْمَجْبُورُ وَالْحَامِلُ الَّذِي إِذَا التَّعَلُّ يَوْمًا بِالْعَشِيرَةِ زَلَّتْ"

"Ferezdak'ın (ölümünün) ardından (artık) hiçbir hür kadın gebe kalmasın! Gebelik halindeki kimse de nifastan temizlenmesin!

O, aşireti içerisinde gerekli bir elçi ve ayakkabı(lar)ın kaydığı (zorlu) günde (kabilelerinin sıkıntı-
larının sorumluluğunu) yüklenen (bir adamdır)."¹⁸

Cerîr'in aslında hicve ilk başlayan kişi olmadığı, onun daha ziyade kendisine ve kabilesine yergi söyleyenlere karşılık vermek için hiciv sanatıyla alakadar olduğu rivayet edilmiştir. Cerîr, kimi zaman iktidar sahibi insanlar tarafından tahrik edilen şairlerin hicvine maruz kalmış ve onlara karşılık vermek için yergiler nazmetmiş kimi zaman da arzu ettiklerini vermediği için kendisini hicveden şairlerin yergilerine karşılık vermiştir. Cerîr'in nakîza türünü her ne kadar bir sanat olarak gördüğü düşünülse de onun bu sanatla iştiğal etmesinin en önemli sebeplerinden birisi, kendisini sınırlendiren insanlar olmuştur. Örneğin Haccâc bir keresinde Cerîr'e niçin iffetli kadınlara iftira attığını sorduğunda, insanların kendisini tahrik ettiklerini sonra da kendisine mukayyet olamadığını beyan etmiştir.¹⁹

Cerîr'in nakîza kasideleri incelendiğinde, bu ürünlerin hiciv ve fahriyenin güzel bir harmonisi olduğu görülmektedir. Müstakil gazeller nazmetmeye ilgi göstermeyen Cerîr, nakîza kasidelerinin girişinde etkileyici nesib bölümlerine yer vermekten geri durmamıştır. Rakibinin annesini en münasebetsiz sahnelerde betimlemekten çekinmediği bazı nakîzalarının girizgâhlarında, kendi müşfik duygularını ifade etmiştir. Bu durum, onun tek bir manzume içerisinde birbirine zıt unsurları nasıl bir araya getirebildiğinin güzel bir örneğidir.²⁰ (İleride ele alınacak nakîza kasidesi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.) Gerek kadim gerekse modern araştırmacıların Cerîr'in şiirleri hakkında ittifak ettikleri noktalardan birisi, kasidelerinin girizgâhının son derece başarıyla nazmedilmiş olduğudur. Girizgâh kompozisyonunda her iki rakibini de geride bırakan Cerîr, nakîzalarında son derece vurucu ifadeler kullanmış, rakiplerine nazaran ritmik açıdan daha hoş bir harmoni elde etmiş ve beyanatını kelimasını karmaşıklaştırmadan ortaya koymayı başarmıştır.²¹ Cerîr'in nakîza sanatındaki ustalığını gösteren en önemli meziyetlerinden birisi, tek bir şiirin içerisinde döneminin iki belirgin üslubunu insicamlı şekilde kullanabiliyor olmasıdır. Diğer bir deyişle o, tek bir kasidenin içerisinde hem gösterişli ve zorlu bir üslup olan bedevi tarzını hem de daha anlaşılır bir tarz olan dönemin popüler üslubunu ustaca har-

¹⁸ Ebû Hazra Cerîr b. Atıyye, *Şerhu Dîvâni Cerîr*, şrh. Muhammed İsmail Abdullah es-Sâvî (Mısır: Matbaatu's-Sâvî, ts.), 88.

¹⁹ Yahya Suzan, *Arap Şiirinde Hiciv: Başlangıçtan Abbâsî Dönemine Kadar* (Konya: Aybil Yayınları, 2012), 71.

²⁰ bk. Ebû Temmâm, *Naķā'izu Cerîr ve'l-Aħtal*, haz. Antûn Sâlihânî el-Yesû'î (Beyrut: el-Matbaatu'l-Kâsûlikiyye li'l-Abâ'i'l-Yesû'îyyîn, 1922), 140-148.

²¹ Ğâzî Tuleymât - İrfan el-Eşkar, *eş-Şu'arâ' fi'l-Asri'l-Umevî* (Şam: Dâru'l-Fikr, 2009), 251.

manlamayı başarmıştır. Cerîr'in toplumun hem alt hem de üst sınıfından belirli bir hayran kitlesi elde etmesinde, onun benimsediği bu üslubun etkisi olabilir. Cerîr, onu en büyük şairler arasında sayan çağdaşları, daha sonraki kuşaklara mensup eleştirmenler ve de filologların hayranlığını kazanmaya muvaffak olmuştur.²² Cerîr'in nakîza nazmında nasıl bir yol izlediği, gelecek iki bölümde onun Ferezdak ile Ahtal'a nazmettiği kasideleri incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

2. Cerîr b. Atıyye'nin Ferezdak'a Karşı Nazmettiği Nakîzaları

Cerîr'in baş rakibi Ferezdak ile giriştiği nakîza atışmalarının anlaşılması için, onların arasındaki kabile ilişkilerinin ana hatlarıyla bilinmesi gerekmektedir. Cerîr, Ferezdak ile esasen aynı kabileye, yani Benû Temîm'e mensuptur. Ama dönem insanı tarafından (öznel bir yorumlamayla), onların mensup olduğu alt kolların asalet açısından birbirine denk olmadığı kabul edilmektedir. Cerîr, Benû Temîm'in pek saygı görmeyen bir koluna mensuptur. Ama Ferezdak'ı hicvederken onun insanlarca asil kabul edilen soyunu (Benû Mucâşi^(c)) hedef almaktan vaz geçmemiş ve rakibine nesebi üzerinden hücum etmiştir. Elbette bunu yaparken bütün kabileyi zan altında bırakmaktan çekinmemiş ve Benû Mucâşi'nin bizzat Allah tarafından rezil edildiğini iddia etmiştir. Onun asil kişileri dahi zilletle itham edebilmesi, genellikle Cerîr'in hiciv sanatındaki üstünlüğüne yorulmaktadır. Ancak elbette bu yorumlama sübjektiflikten uzak değildir. Bu noktada Cerîr'in Ferezdak'ın zayıf yanlarını kaygısızca hedef almasının en belirgin örneklerinden birisi, Ferezdak'ın ninesinin bir zamanlar cariye olduğunu öğrenip daima ailesinin asaletiyle iftihar eden Ferezdak'ı itibarsızlaştırmasıdır.²³ Elbette Cerîr'in bu taktiği gerek o dönemin gerekse günümüzün etik değerlerine tamamen aykırıdır. Ne var ki söz konusu Emevî Dönemi nakîza sanatı olunca, şairlerin birbirlerinin ailelerindeki kadınları münasebetsiz şekilde konu edinmesi, maalesef sıradan bir olay haline dönüşmüş durumdadır.

Cerîr, Ferezdak için nazmettiği nakîzalarında, onu hayvanları damgalamakta kullanılan kızgın demirle damgaladığını iddia etmekte ve onu zelil duruma düşmüş bir hayvan mesabesine indirmektedir. Öte yandan bu minvaldeki nakîzalarda yergi, daima Ferezdak'a hasredilmiş değildir. Örneğin Ferezdak'ı zelil bir hayvan konumuna indirdiği bir beyitte, Ahtal'ın da burnunu kestiğini iddia etmektedir.²⁴ Nakîza şiirlerinde bu minvaldeki ampütasyonlara yapılan atıflar, ilhamını intikam duygularıyla gerçekleştirilen yaşanmış eylemlerden alsa da Cerîr'in bu söylemleri sadece mecazi anlamda kullandığı ortadadır. Cerîr'in Ferezdak'ın veya onun kabilesinin şerefini hedef aldığı dizelerinde, kendisini veya kendi kabilesini yüceltmesi, İslam öncesinden beri süregelen *fağır-hicâ'* dengesinin devamlılığından başka bir şey değildir.²⁵ Elbette şairlerin bu minvaldeki atışmalarındaki savlarını gerçeklikle bağdaştırmamak gerekir. Nitekim bu kasidelerdeki ithamların büyük bir çoğunlu-

²² van Gelder, "Jarîr ibn 'Atıyya", 1/412.

²³ Cerîr, *Dîvânu Cerîr bi-şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*, 3/939-944; Aida Qasımova, *Ərəb Ədəbiyyatı: V-XIII Əsrlər* (Bakü: Qasımova A.Ş. 2019), 294.

²⁴ bk. Cerîr, *Dîvânu Cerîr bi-şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*, 3/939-944.

²⁵ bk. Cerîr, *Dîvânu Cerîr bi-şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*, 3/939-944.

ğu, şairlerin kendi iftira, yalan, uydurma veya en iyi tabirle yakıştırmalarıdır. Dolayısıyla bu şiirlere binaen kesinlikle sosyolojik bir çıkarımda bulunulmaması daha uygun olacaktır.

Cerîr'in Ferezdak'a hitaben nazmettiği nakîzalarında nesep ilişkilerini sıklıkla vurgulaması ve aynı savları sürekli gündeme getirmesi, örneğin Ferezdak'ın bir demirci kölenin soyundan geldiğini iddia etmesi, kimi zaman modern okuyucuları sıcağın kadar sık tekrarlanan bir motiftir.²⁶ Ne var ki Cerîr'in bu iddialarındaki ısrarcılığını boş yere söylenmiş ifadelerden ibaret görmemek gerekir. Nitekim Cerîr'in bu savlarının sayısız kez tekrarlanması, insanların zihninde onun hasmının bu hasletlere gerçekten sahip olduğu kanaatini uyandıracığından, bu metot, şairlerin yaşadığı dönem içerisinde görevini layıkıyla yerine getirmiş olmalıdır. Cerîr'in Ferezdak'a hitaben nazmettiği, otuz yedi beyitten teşekkül eden aşağıdaki nakîzası, onun Ferezdak'ın hicvedilmesi hususunda benimsediği tipik stratejisini genel itibarıyla yansıtmaya muktedirdir:

1. زَارَ الْفَرْزْدَقُ أَهْلَ الْحِجَارِ فَلَمْ يَخْطُ فِيهِمْ وَهُمْ لَمْ يُخْطُوا
2. وَأَخْرَجْتَ قَوْمَكَ عِنْدَ الْحَطِيمِ وَبَيْنَ الْبَيْعَةِ وَالْعَرَقِ
3. وَجَدْنَا الْفَرْزْدَقَ بِالْمَسْمِينِ حَيِّبَكَ الْمَدَاخِلِ وَالْمَشْتَهَدِ
4. نَقَاكَ الْأَعْرُ ابْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بِحَقِّكَ تُنْفِئُ عَنِ الْمَسْجِدِ
5. وَشَبَّهْتَ نَفْسَكَ أَشَقَمَى تُمُودَ فَقَالُوا صَاحِبًا لَمْ يَكُنْ
6. وَقَدْ أَجَلُوا حِينَ خَلَّ الْعَذَابُ نَائِلًا لَيْسَ إِلَى الْمَوْعِدِ
7. وَشَبَّهْتَ نَفْسَكَ خُوقَ الْحِمَارِ حَيِّبَكَ الْأَوَارِيَّ وَالْمَرْزُودِ
8. وَجَدْنَا جَبِيْرًا أَبَا غَالِبٍ بَعِيدَ الْقَرَابَةِ مِنْ مَعْبَدِ
9. أَتَجْعَلُ ذَا الْكَبِيرِ مِنْ مَالِكٍ وَأَيُّنَ سُهَيْلٍ مِنْ الْفَزَّةِ
10. وَشَرُّ الْفِئَلَاءِ ابْنُ خُوقِ الْحِمَارِ وَتَلَقَّى قُفَّةَ بَيْرَةَ بِالْمَرْصَدِ
11. وَعَزُّ الْفَرْزْدَقِ شَرُّ الْعُرُوقِ حَيِّبَكَ النَّسْرَى كَأَبِي الْأَزْزُدِ
12. وَأَوْصَى جُبَيْرٌ إِلَى غَالِبٍ وَصِيَّةَ ذِي الرَّحِمِ الْمُجْهَدِ
13. فَقَالَ أَرْفَعَنَّ بِلَسِي الْكَتِيفِ وَخَلَّكَ الْمَشَاعِبِ بِالْمَرْزُودِ
14. وَجَعَلْتُ خَطًّا بِهَا الْمَنْقَرِي كَرَجَجِعَ يَدِ الْفَالِحِ الْأَخْرَدِ

²⁶ bk. Cerîr, *Dîvânü Cerîr bi-şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*, 3/939-944.

15. تَشَاءُ بٌ مِنْ طُولِ مَا أُبْرِكَتْ
تَتَأَوَّبُ ذِي الرُّفْعَةِ الأُدْرِدِ
16. فَهَلَّا تَأَزَّتْ بَيْنَهُتِ القُيُونِ
وَتَتَوَكَّلُ شَيْءًا وَقَفًا إِلَى مَهْدِ
17. وَهَلَّا تَأَزَّتْ بِحِلِّ النِّطَاقِ
وَدَقِّ الحَلَاحِيحِ وَالْمَعْضِ
18. فَأَصْصَبَحْتَ تَقْفُهُ أُنَارُهُمْ
ضُحَى مِثْلِ مِثْلِ الأَعْقَةِ
19. كُلِّ بِلَاءٍ وَجَدْتُمْ بَنِي مِنْقَرٍ
سَبَّاحِ قَتْرٍ يَلِكُمُ المُنْدِ
20. تَقُولُ نَوَارُ فَضَحَتِ القُيُونِ
فَأَيُّ نِسْبَةٍ أَلْفِ رَزْدَقٍ لَمْ يُولِدِ
21. وَقَالَتْ بِذِي حَوْمَلٍ وَالرِّمَاحِ
شَيْءٌ هَدَتْ وَوَلَيْتَ كَلِمَةً تَشْتَهَدِ
22. وَقَفَا أَلْفِ رَزْدَقٍ بِالكَلْبَتَيْنِ
وَعَدَلِ مِنْ الحَمِيمِ الأَسْوَدِ
23. فَزَوَّعَ لِحْيَةَ أَمِيرِهِ
وَأَصْرَحَ لِحْيَةَ مَتَاعِكَ لَا تُفْسِدِ
24. وَأَذِنَ العَمَلَةَ وَأَذِنَ القَمْعَ دُومِ
وَوَسَّعَ لِكَلِمَتِكَ فِي المَقْعِ
25. فَزَوَّعَتْ البُعَيْتِ إِلَى ذِي الصَّلِيلِ
مَعَ القَمْعِ فِي المَرَسِ المُحْصِ
26. وَقَدْ فَرُّوا جِوِينَ جَدِّ الرِّهَانِ
بِسَامِ إِلَى الأَمْرِ الأَبْعِ
27. يُفْطِرُ بِالجَمْرِ رِيَّ أنْفَاسَهُمْ
بِنَيْ عَيْنِ العِنَانِ وَلَمْ يُجْهِدِ
28. فَإِنَّا أَنَا نَحْنُ نُحِبُّ الوَفَاءَ
جِدَارِ الأَحَادِيثِ فِي المَشْهَدِ
29. وَلَا نَحْتَسِبِي عِنْدَ عَقْمِ الجِوَارِ
بِعَازِ السُّيُوفِ وَلَا نَرْتَدِي
30. شَيْءًا دَدْتُمْ حُبَّكُمْ عَلَيَّ عَندَرَةِ
بِحَيْثُ السَّانِ وَالسَّيْفِ لَمْ يُعْمَدِ
31. فَلَمَّا احْتَبَيْتِ وَأَنْتِ السَّدِيلِ
فَعَدْتِ عَلَيَّ أَسْنَتِ المَرِيِّ فَعُدِّ
32. فَبُعْدًا لِقَدُومِ أَجَارُوا الرُّزَيْرِ
وَأَمَّا الرُّزَيْرِ فَحَالًا يَبْعَدِ
33. أَعْبَدْتِ فَوَارِسِ يَوْمِ العَبِيطِ
وَأَيَّامِ بِشِيرِ بَنِي مَرْزَنْدِ
34. وَيَوْمًا بِنَيْلِ نَيْلِ يَابِسِ القُيُونِ
شَيْءًا هَدْنَا الطَّعْمَ السَّانِ وَلَمْ تَشْهَدِ
35. فَصَبَّحْنَا بَحْنَ أَيْجَمِ وَالْحِوْفَرَانِ
بِوَرْدِ مِثْلِ مِثْلِ عَلَيِّ السُّرُودِ
36. وَيَوْمَ البَحْرِ يَرِينِ الحُقْفَنَ
لَهُنَّ أَحَادِيثُ فِي القَمْعِ رَدِّ

37. نُعْضُ السُّيُوفِ بِحَامِ الْمُلُوكِ وَتَشْتَفِي الطَّمَّاحَ مِنَ الْأَرْضِ

- “1. Ferezdak, Hicaz halkını ziyaret etti. (Fakat) onların içinde ne saygınlık gördü ne de övüldü.
2. Kâbe duvarının yanında ve (Medine’de yer alan) el-Bakî’ân ile el-Ğarqad arasında kendi halkını rezil ettin!
3. (Kureyş’in her yıl birisini yazın, diğerini kışın gerçekleştirdiği) iki (seyahat) sezon (un)da Ferezdak’ı içi dışı pis (vaziyette) gördük.
4. Abdülaziz’in yakışıklı oğlu (Ömer) seni sürgün etti. Mescitten hakkınla sürgün ediliyorsun.
5. Kendini Semûd’un en kötüsüne benzettin ve dediler ki: ‘Yoldan çıktın ve hidayete ermedin.’
6. Azap geldiğinde, (söz verilen) zaman (gelip çatıncaya) kadar onlara da üç gece mühlet tanınmıştı.
7. Kendini eşeğin zekerine benzettin, (o eşek ki bağlandığı yer) habis halka(lar) ve demir(lerdir).
8. Ma’bed (b. Zurâre b. Udus b. Zeyd b. Abdillâh b. Dârim)’in akrabalığından uzak şekilde, Cübeyr’i Ğâlib’in babası olarak bulduk. [Yani ey Ferezdak, senin gerçek deden aslında başka birisidir.]
9. (Gerçek atan olan bu köle) körükçüyü Mâlik’ten mi kılıyorsun? Suheyl (Yıldız) nerede el-Ferkad (Yıldız nerede?) [Yani bunların arasındaki uzaklık çok fazladır.]
10. Sütten kesilen (sıparın) en kötüsü Eşeğin Zekeri’nin oğludur. (Onun ninesi) Kufeyra, (dostuyla) pusuda buluşur.
11. Ferezdak’ın kökü, köklerin en kötüsüdür; habis bir toprak, yanmayan bir (çakmak) çubuktur.
12. Cübeyr, Ğâlib’e gayretli bir akrabanın vasiyeti ile vasiyette bulundu.
13. Dedi ki: ‘Demir maşasının kıvrımına karşı nazik ol! Matkapları törpü ile kazı
14. (Ferezdak’ın kız kardeşi) Cî’sin(’e gelince), (İmrân b. Murra) el-Minkarî iki hörgüçlü devenin kuru (toynaklı) elini döndürmesi gibi onu aşağı yatırıvermiştir.
15. Uzun (süre) diz çöktüğü için (yorulmuş), büyülenmiş dişsiz kişinin (büyünün etkisiyle) esnemesi (gibi) esnemektedir.
16. (Köle) demircilerin kızının intikamını almayı Mehded’e (duyduğun) arzusuyla (kardeşinin öcünü) terk etmedin mi?
17. (Cî’sin’in) kemeri(ni)n çözülmesinin, halhallerin(in) ve bilezik(lerinin) kırılmasının intikamını almadın mı?
18. Sen, kıvrık kuyruklu (ve) kısa adımlı (köpeğin) yürüyüşü (ile) sabahleyin onların izlerini sürmeye başladın.

19. Yabancı (asıllı) zayıfatınızın silahı(yla, kız kardeşine tecavüz eden) Benû Minkâr'ı bitkin (vaziyette) buldunuz.
20. (Karın) Nevâr diyor ki: '(Köle) demircileri rezil ettin! Keşke Ferezdak (hiç) doğmasaydı!'
21. O dedi ki: 'Zû Havmel ve er-Rimâh'ta bulunmuşsun. Keşke bulunmasaydın.'
22. Ferezdak, demirci kıskacını ve bir heybe kara kömürü elde etti.
23. (Öyleyse) deden için onun körüklerini yama ve eşyanı tamir et ki mahvolmayasın!
24. Örsü indir, keseri indir ve (demirci dükkânının) yerinde körüğün için (alan) genişlet!
25. el-Ba'îs'i (köle) demirci ile birlikte sıkıca bükülmüş bir ipte haçlıya (yani Ahtal'a) kattım.
26. Yarış şiddetlendiğinde, yüksek mevkideki kişiye, (yani bendenize) uzaktaki emelde katıldılar.
27. (Yüksek mevkideki bu kişi) dizginleri bükerek ve yorulmaksızın koşu(şu)yla onların nefeslerini kesiyor(du).
28. Biz vefayı seven insanlarız, toplantı alanındaki sözlere (karşı) dikkat kesilmişiz.
29. Komşuluk akdi (söz konusu) olduğunda, huzur içerisinde, kılıcsız ve (rahat elbiseler) kuşanarak oturmayız. [Yani himayemiz altına aldığımız kimseleri korumak adına savaşa hazırız.]
30. Ceysân'da (Zubeyr'e yapılan bir) ihanet üzerine rahatça oturdunuz ve (Cemel Günü'nde) kılıç kına girmemişti.
31. Sen zelil birisi olarak rahatça kurulduğunda, alçak bir adamın kalçasına oturdun.
32. ez-Zubeyr'i koruyan halktan uzaktır; ama ez-Zubeyr'e gelince, o uzak olmasın!
33. el-Ğabît Günü'nün ve Bişr Benî Mersed Günleri'nin atlılarını ayıpladın.
34. Ey (köle) demircinin oğlu! Belkâ' Günü'nü, (o gün gerçekleşen) mızrak savaşını biz gördük, sen ise görmedin.
35. Öncü birliklerine bakan (ve subaşında toplanmış insanlar gibi olan) bir orduyla Ebcer ve el-Havfezân'a sabahleyin geldiler.
36. el-Bahîrân Günü'nde bizi takip ettiler. Toprak üzerinde onların (toynaklarının) izleri vardır.
37. Kılıçları kralların başlarına sokarız ve kibirli kimsenin kibrini iyileştiririz."²⁷

Cerîr bu nakîzasına, nesîb bölümüne girişmeden, direkt olarak hiciv temasıyla başlamaktadır. Bu durum, yergisel temponun kasidenin hemen girizgâhında yükselmesine sebebiyet vermekte ve şairin söylemlerinin son derece şiddetli olacağı izlenimini uyardırmaktadır. Kaside nazmında ayrıcalıklı bir konumu olan *ilk beyit* veya *maṭla'*, Cerîr'in Ferezdak'ın itibarsızlığını vurgulama gayesine hasredilmiş şekilde dinleyiciyi karşılamak-

²⁷ Cerîr, Şerhu Dîvâni Cerîr, 127-132.

tadır. Şair, herhangi bir laf cambazlığına yer vermeksizin, doğrudan doğruya onun saygı görmeyen ve insanların övgüsüne mazhar olamayan birisi olduğunu vurgulamaktadır. Cerîr ikinci beyitte, Ferezdak'ın rezilliğini daha ileri bir boyuta taşımakta ve onun kendi kabilesini de rezil ettiğini öne sürmektedir. Üçüncü beyitte, alışıldık şekilde Ferezdak'a hakaret edilmektedir. Cerîr dördüncü beytinde ise Ömer b. Abdülaziz'in Ferezdak'ı kötü davranışları nedeniyle Medine'den sürgün etmesini konu edinmektedir. Rivayetler, Ömer'in Ferezdak'a şehri terk etmesi için üç gün mühlet tanıdığını kaydetmektedir.²⁸ Cerîr'in keskin hiciv zekâsı, beşinci ve altıncı beyitlere gelindiğinde mutlak şekilde tezahür etmektedir. Nitekim o burada, Salih Peygamberin devesini öldüren Semûd kavminin mutlak surette helak edilmesinden önce, onlara tanınan üç günlük mühlet ile Ferezdak'a tanınan üç günlük süre arasında bir benzeşim kurmakta ve rakibini Semûd'un en kötü kişisiyle denk tutmaktadır. Cerîr'in bu üstün anlatımı, onun yalnızca sanatsal maharetini göstermemekte, aynı zamanda onun dinî bilgilere de son derece vakıf olduğunu ispatlamaktadır.

Cerîr yedinci dizede, *huķû'l-ħimâr* yani *eşeğin zekeri* ifadesiyle muhtemelen bir laf oyunu yapmayı hedeflemektedir. Nitekim Ferezdak'ın babasının, göğsündeki çıkıntı dolayısıyla, bu rahatsızlıktan muzdarip kişileri nitelemek için kullanılan *Ĥavzu'l-ħimâr* lakabıyla anıldığı kaydedilmektedir. Bu benzeşim, şârihler tarafından birbirleriyle bağdaştırılmış durumdadır.²⁹ Şair sekizinci beyitte, Ferezdak'ın nesebini hedef almaktadır. Bu bağlamda, Ferezdak'ın dedesi Sa'sa'a'nın kölesi olduğu bilinen Cubeyr'in, Ferezdak'ın ninesini hamile bırakan gerçek kişi olduğunu iddia etmektedir. Cerîr'in bu ithamı bir iftira olarak değerlendirilmektedir. Hiciv şairlerinin iftira atmaları son derece rahatsız edici ve nahoş bir durumdur; ancak kasidenin ilerleyen beyitlerinde, Cerîr'in bundan asla çekinmediğini düşündüren başka durumlarla da karşılaşmaktadır. Cerîr, dokuzuncu beyitte, kendi iftirasının doğru olduğu kabulüne binaen, Ferezdak'ın kendisini asil gösterme çabalarını çürütmeye çalışmaktadır. Onuncu beyit, hem ağır bir hakaret içermekte, hem de Ferezdak'ın ninesi Kufeyra'ya atılan iftirayı detaylandırmaktadır. On birinci beyit, Ferezdak'ın nesebine yapılan saldırının devamı niteliğindedir. Müteakip dizede ise Cerîr, alışıldık alaycı üslubuna geçiş yapmakta ve nakîzalarında sıkça kullandığı bir motife, yani "köle demirci" (*ķayn*) vurgusuna başvurmaktadır. Cerîr'in bu stratejisi, rakibinin gerçek atası olduğunu iddia ettiği Cubeyr'in demirci bir köle olması esası üzerine kurulmuş nahoş bir söylemden ibarettir; ama Cerîr'in bu ithamını nakîzalarında esprili bir üslupla durmaksızın yinelemesi, anlatının kaçınılmaz olarak son derece komik bir boyuta evrilmesine sebebiyet vermektedir. Bu nokta, Cerîr'in komedi anlayışının gözlemlenebileceği güzel örneklerden birini teşkil etmektedir. Şair buradaki söz konusu misalde, rakibinin sözde atasının oğluna aktardığı demircilik tavsiyelerine odaklanmış durumdadır.

On dördüncü beyte gelindiğinde, bu kez Cerîr'in asla kabul edilemez başka bir ithamıyla karşılaşmaktadır. Nitekim Cerîr burada, Ferezdak'ın kız kardeşi Ci'sin'in Benû

²⁸ Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ et-Teymî el-Basrî, *Kitâbu'n-Nakâ'iz: Nakâ'izu Cerîr ve'l-Ferazdak* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 2/181.

²⁹ Basrî, *Kitâbu'n-Nakâ'iz: Nakâ'izu Cerîr ve'l-Ferazdak*, 2/181.

Minkar'dan İmrân b. Murra adındaki bir adamın tecavüzüne uğramasını konu edinmektedir. Bu durum, Cerîr'in nakîzalarında gerçekleri saptırmasının en belirgin örneklerinden biridir. Anlatıldığı kadarıyla, Ferezdak'tan intikam almak isteyen birisi, onun kız kardeşinin omzuna dokunmuş, Cerîr ise bu tatsız hadiseyi abartarak olayı kırk yıl boyunca anlatacağı bir tecavüz hikâyesine dönüştürmüştür. Bu bağlamda Cerîr, nakîzalarında durmadan Ci'sin'in toplu tecavüze uğradığını iddia etmiş ve her seferinde bu iddialarına yeni bir ayrıntı eklemekten de geri durmamıştır.³⁰ Cerîr'in bu gayriahlaki taktiği, aynı zamanda kız kardeşinin intikamını alamadığı için Ferezdak'ın kınanmasını da içermektedir. Dolayısıyla Cerîr bu surette hem rakibinin ailesindeki kadınların itibarını zedelemekte hem de onun mertliğini sorgulamaya açmaktadır. Elbette bu ithamlar, o dönemin Arap toplumunda karşılaşılabilecek en kötü durumlardan birisidir. Cerîr yirminci beyitte, Ferezdak'ın ailesinden yeni bir kadını, yani onun Nevâr adlı hanımını olaya dâhil etmekte ve hanımının Ferezdak'ı kötilediğini anlatmaktadır.

Cerîr, yirmi ikinci beyitte, “köle demirci” söylemine tekrar dönüş yapmakta, yirmi beşinci beyitte ise rakiplerini nasıl alt ettiğini anlatmaya koyulmaktadır. Şair müteakip dizelerinde kendisi ve kabilesiyle övünmektedir. Otuzuncu beyitte tekrar hasmına yönelmekte, onu ve kabilesinin eylemlerini, kusur ve başarısızlıklarını eleştirmektedir. Bu kısmıda en vurucu hamleyi sona saklayan Cerîr, kasidenin son beytinde kılıçlarını kralların başlarına sokarak kibirlenen insanların kibrini iyileştireceklerini söylemektedir. Bu söylem son derece iddialı olmasına karşın, Cerîr'in nakîzasındaki övünme temasının en dikkat çekici kısmıdır.

3. Cerîr b. Atıyye'nin Ahtal'a Karşı Nazmettiği Nakîzaları

Cerîr'in Ahtal'la nasıl ve neden hicivleşmeye başladığı, hâlâ büyük ölçüde gizemini koruyan bir vakadır; ama bu konuda meseleyi aydınlatmayı amaçlayan bazı izahlara rastlamak mümkündür. Bu husustaki bir rivayet, Ahtal'ın bir defasında Ferezdak'ı sanatsal açıdan Cerîr'den üstün tutmasının altını çizmektedir. Ahtal'ın bu fiili, kaçınılmaz olarak Cerîr'in alaycı gazabını üzerine çekmiştir. Cerîr'in Ahtal ile atışmalarında, Cerîr'in onu birçok kez mağlup ettiği düşünülmektedir. Ne var ki bu mağlubiyet, edebiyat tarihçileri tarafından genellikle Ahtal'ın sahip olduğu dinsel dezavantajla ilişkilendirilmektedir. Buna göre Cerîr, Hristiyan kökenli olan Ahtal'ı dinî tercihi sebebiyle aşağılamış; ancak Ahtal içinde yaşadığı toplumun değerlerine saygısızlık edemeyeceği için ona misliyle karşılık verememiştir.³¹ Bu teori belirli açılardan haklılık payına sahiptir; ancak bu noktada Ahtal'ın yeri geldiğinde içinde yaşadığı İslam toplumunun en kutsal değerlerini dahi hiçe sayan birisi olduğu unutulmamalıdır. Örneğin o, bir şiiirinde Ramazan'da oruç tutmaması, Mekke'ye hacca gitmemesi veya namaz kılmamasıyla iftihar etmektedir.³² Dolayısıyla Ahtal'ın bu noktada Cerîr'e mağlup olmasını, sadece dinî dezavantajına bağlamak

³⁰ Raymond Farrin, *Abundance from the Desert: Classical Arabic Poetry* (Syracuse: Syracuse University Press, 2011), 123-124.

³¹ bk. Qasımova, *Ərəb Ədəbiyyatı: V-XIII Əsrlər*, 293.

³² Esat Ayyıldız, “el-Ahtal'ın Emevilere Methiyeleri”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 57/2* (2017), 937.

esasen doğru olmayacaktır; lakin bu durumu tamamen göz ardı etmek de doğru değildir. Öte yandan söz konusu şairlerin üstünlüklerinin mukayesesi subjektiflikten kurtulamayacağı için, bu meselenin üzerinde fazla durmak haddizatında neticesiz kalacaktır.

Cerîr ile Ahtal arasındaki rekabetin bir diğer boyutu, onların Emevîlerin takdirini kazanma arzusuyla ilişkili olabilir. Cerîr'in şiirleri arasında, Süleyman b. Abdülmelik (öl. 99/717), Abdülazîz b. Mervân (öl. 86/705) ve Abbas b. Velîd (öl. 132/749-50) gibi önde gelen Emevîler için nazmedilmiş çeşitli methiyelere rastlamak mümkündür.³³ Ne var ki Emevî otoritelerinin, Cerîr'in kendileri gibi Müslüman olmasına rağmen, göğsünde haçla gezen Ahtal'ı ondan daha üstün tuttuğu söylenmektedir. Emevîlerin bu tercihinin sebebi, Mekke ve Medine'deki rakiplerine karşı Ahtal'ın şiirlerinden istifade edebilmeleri; ancak Müslüman şairlerin Ensar ve Muhacirlerin soyundan gelen bu kentlerin ahalisini hicvetmeye yanaşmamasıdır. Haccâc'ın Cerîr'i Emevî sarayına gönderdiği ve şairin burada Halife Abdülmelik'i methetme fırsatı bulduğu kaydedilmektedir. Fakat ne Abdülmelik'in ne de haleflerinin, Ahtal'a gösterdikleri hürmet ve özeni Cerîr'e göstermedikleri öne sürülmektedir.³⁴ Cerîr'in bu dönemde, hem Ahtal hem de bilhassa el-Velîd zamanında rakiplerini gözden düşürmeyi başaran Adî b. er-Rikâc (öl. 95/714 [?]) ile sanatsal bir rekabete giriştiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Cerîr'in sofu bir Emevî halifesi olan Ömer b. Abdülazîz'in (öl. 101/720) teveccühünü kazanmayı başardığı göz ardı edilmemelidir. Cerîr'in bu teveccühe mazhar olmasının sebebi ise muhtemelen dindarlığı ve iffetli kişiliğiyle şöhret kazanmış olmasıdır.³⁵

Dolayısıyla Cerîr'in kariyerinin başlarında kendisini saraya tam manasıyla kabul ettirmemesi, onun şairliğinin yetersizliğiyle değil, istikametli karakteriyle ilişkilendirilmelidir. Bu nedenle Cerîr'in resmiyet kazanma açısından Ahtal'ın gerisinde kaldığını söylemek, bütünüyle doğru olmayacaktır. Cerîr'in Ahtal'ın gördüğü lütuf ve saygıya ulaşamadığı düşünülse de onun bu noktada belirgin kazanımları olduğu da hatırlatılmalıdır. Örneğin Cerîr, Emevî Halifesi Yezîd b. Muâviye'den (ö. 64/683) caize almak için geldiği Şam'da bu aruzunu gerçekleştirebilmiş, hatta onunla şiir yarışmalarına girecek derecede yakın ilişkiler kurmayı başarmıştır.³⁶ Dolayısıyla Cerîr'in Emevî sarayında yüksek bir mevkide tutulmadığını düşünmek tamamen doğru olmayacaktır. Cerîr'in, üslubunun letafeti ve hicivlerinin akıcılığı sayesinde, Ahtal'a kıyasla ismini daha çok duyurmayı başardığı düşünülmektedir. O, Ahtal'ın ve Ferezdak'ın gerisinde kalmamak adına, şiir sanatının tüm boyutlarıyla iştigal etmekten çekinmemiştir. Cerîr'in esasen kişisel yaşantısında çok duygulu bir yapıya sahip olduğu kaydedilmekte, hatta hiciv ve siyaset sahasına girmeseydi, yumuşaklığıyla ön plana çıkabilecek bir şair olduğu rivayet edilmektedir.³⁷ Ne var ki

³³ bk. Cerîr, *Şerhu Dîvâni Cerîr*, 8, 18, 431.

³⁴ Qasımova, *Ərəb Ədəbiyyatı: V-XIII Əsrlər*, 294.

³⁵ A. Schaade, "Cerîr", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1977), 3/109.

³⁶ Ahmet Kâzım Ürün, "Fuḥûlu's-Şu'arâ (el-Aḥṭal, Cerîr, el-Farazdak) ve en-Nakâ'id", *S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 11 (1997), 60.

³⁷ Salih Tur, *Ahtal, Ferezdak ve Cerîr'in Şiirlerinde Medih ve Hiciv* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 75-76.

Cerîr'in Ahtal için nazmettiği nakîzalarına bakıldığında, bu yumuşaklığın yerini tamamen keskin bir şiddet haline bıraktığı gözlemlenmektedir. Öyle ki Cerîr'in Ahtal için kullandığı saldırgan ifadeler, günümüz insanını dehşete düşürecek niteliktedir. Cerîr'in kırk beş beyitten oluşan aşağıdaki manzumesi, onun Ahtal için nazmettiği nakîzalarını genel anlamda yansıtabilecek bir kasidedir:

1. حَيُّوا الْمُقَامَ وَحَيُّوا سَاكِنَ الدَّارِ مَا كِدْتَ تَعْرِفُ إِلَّا بَعْدَ انْكَارِ
2. إِذَا تَقَامَدَ عَنْهُدُ الْحَيِّ هَيَّجَنِي حَيَّالَ طَيِّبَةَ الْأَزْدَانِ مِعْطَارِ
3. لَا بَأْسَ مَنْ قَوِيٌّ نَفْضَ مِرَّتِهِ لِي أَرَى الدَّهْرَ ذَا نَفْضٍ وَإِمْرَارِ
4. قَدْ أَطْلُبُ الْحَاجَةَ الْمُضَوِّى فَأَذْرِكُهَا وَلَسْتُ لَلْجَارَةِ الدُّنْيَا بِزَوَارِ
5. إِلَّا بِعُورٍ مِنَ النَّيِّزِي مُكَلَّلَةِ يَجْرِي عَلَيْهَا سَدِيدُ الْمُرْبَعِ الْوَارِي
6. إِذَا أَقُولُ تَرَكْتُ الْجَهْلَ هَيَّجَنِي رَسْمٌ بِذِي الْبَيْضِ أَوْ رَسْمٌ بِدُوَارِ
7. تُمْسِي الرِّيَاحُ بِهِ حَنَانَةً عَجْلاً سَوْفَ الرِّوَاثِمِ بَوَّأَ بَيْنَ أَطَارِ
8. هَلْ بِالنَّفِيعَةِ ذَاتِ السِّدْرِ مِنْ أَحَدٍ أَوْ مَنِبَتِ النَّيِّيحِ مِنْ رَوْضَاتِ أَعْيَارِ
9. لَوْلَا الْحَيَاءُ لَهَاجَ الشُّوقِ مُحْتَبِعٌ مِثْلَ الْحَمَامَةِ مِنْ مُسْتَوَقِدِ النَّارِ
10. أَسْتَقِيمُ مُحْتَفِلاً يَسْتَنْتُ وَأَبْلُهُ وَكُلُّ وَكَيْفَةِ السَّعْدَيْنِ مِندَارِ
11. قَدْ كِدْتَ إِنَّ فِرَاقَ الْحَيِّ يَتَشَمَعُنِي أَنْسَى عَزَائِي وَأُبْدِي الْيَوْمَ أَسْرَارِي
12. لَمَّا رَمْتَنِي بَعَيْنِ الرَّثْمِ فَاحْتَلَبْتِ عَقْلِي رَمْتَنِي بَعَيْنِ الْأَجْدَلِ الصَّارِي
13. مِلْءُ الْعُيُونِ جَمَالاً ثُمَّ يُوَيْفِي لِحْنُ لَذِيذٍ وَصَوْتُ غَيْرِ حَوَارِ
14. قَوْمِي تَمِيمٌ هُمْ الْقَوْمُ الَّذِينَ هُمْ يَنْفُونَ تَغْلِبَ عَنْ مَجْبُوحَةِ الدَّارِ
15. النَّازِلُونَ الْحِمَى لَمْ يُزْعَ قَبْلَهُمُ وَالْمَانِعُونَ بِرَأْسِ حِلْفٍ وَلَا جَارِ
16. سَأَفْتِكَ حَيْلٌ مِنَ الْأَشْرَافِ مُعَلِّمَةٌ حَتَّى نَزَلْتَ جَجِيشاً غَيْرَ مُحْتَارِ
17. لَنْ تَسْتَطِيعَ إِذَا مَا حَنَدِي زَخَرَتْ صُمْمَ الْجَيْبَالِ وَجُحِ الْمُرْبِدِ الْجَارِي
18. تَزْمِي حُرْمَةً مِنْ أَرْمِي وَتَعْضَبُ لِي أَنْبَاءُ مُرِّ بَنُو عَرَاءِ مَذْكَارِ
19. إِنَّ الَّذِينَ اجْتَبُوا بَجْدًا وَمَكْرَمَةً تَلُكُمُ فُرَيْشِي وَالْأَنْصَارُ أَنْصَارِي

20. وَالْحَيُّ قَمِيسٌ بِأَعْلَى الْمَجْدِ مَنزِلَةٌ
فَأَسْتَكْرِمُوا مِنْ فُرُوعِ زَنْدِهَا وَارِي
21. قَمِيمِي فَأَصْصَالُهُمْ أَصْلِي وَفَزَعُهُمْ
فَرَعِي وَعَقْمُهُمْ عَقْمِي وَإِمْرَارِي
22. إِنِّي إِمْرُؤٌ مَضْمَرِي فِي أُرُومِيَّتَيْهَا
لَنْ تَسْتَبْطِيعَ مُسَامَاتِي وَأَحْطَارِي
23. مَنَّا فَوَارِسُ ذِي هَمْدَى وَذِي نَجَبٍ
وَالْمُعْلَمُونَ صَبَاحاً يَوْمَ ذِي قَارِ
24. مُسْتَرْعَفَاتٍ بِحَزْوٍ فِي أَوَائِلَيْهَا
وَقَعَنَابٍ وَهَمَامَةٍ غَيْرِ أَعْمَارِ
25. قَدْ شَدَّ فِي الْعُلَى بِسَطَاماً فَوَارِسُنَا
وَاسْتَمُوجِبُوا نِعْمَةً فِي زَهْطِ حَجَّارِ
26. جَنْبِي بِمَثَلِ بَنِي بَدْرِ لِقَوْمِهِمْ
أَوْ مَثَلِ أَسْرَةِ مَنْظُورِ بَنِ سَيَّارِ
27. أَوْ عَامِرِ بَنِ طَفَيْلٍ فِي مُرَكَّبِيهِ
أَوْ حَارِثِ يَوْمِ نَادَى الْقَوْمِ يَا جَارِ
28. أَوْ مَثَلِ آلِ زُهَيْرٍ وَالْقَنَا قِصْدُ
وَالْحَيْلِ فِي زَهْجٍ مِنْهَا وَإِعْصَارِ
29. أَوْ حَامِلِ كُحْصَيْنِ حِينَ يَحْمِلُهُ
تَهْدُ الْمَرَكَبِ لِيَحْمِي عَنُورَةَ الْجَارِ
30. أَوْ هَاشِمِ يَوْمَ قَادَ الْحَيْلِ مَعْلَمَةً
فِي جَحْفَلٍ كَسَوَادِ اللَّيْلِ جَرَّارِ
31. أَقْنَى الْمُلُوكِ فَاضْحَوْا حَوْلَهُ جَزَّارِ
بِصَارِمِ مَنْ سُوَيْفِ الْهَيْدِ بَتَّارِ
32. أَوْ آلِ شَمْحٍ فَلا تَأْتِي بِمِثْلِهِمْ
لِلْمُعْتَفِيْنَ وَلَا تُطْأُ أَلَابِ أُوْتَارِ
33. إِنَّا لَنَبْلُو سُوَيْفَاً غَيْرَ مُحْدَثَةٍ
فِي كَمَلِ مُعْتَقِدِ التَّاجِرِ جَبَّارِ
34. إِنِّي لَسَبَّاقُ غَايَاتِ أَفْوُزِ بَهْمَا
إِذَا أُطِيلَ لَهَا شُعْلِي وَاضْمَارِي
35. يَا حُرَّزْرَ تَغْلِبْ إِنِّي قَدْ وَسَمْتُكُمْ
عَلَى الْأُنُوفِ وَسُوماً دَاتَ أَخْبَارِ
36. لَا تَفْخَرُونَ فَإِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَكُمْ
يَا حُرَّزْرَ تَغْلِبْ دَارَ السِّدْلِ وَالْعَارِ
37. مَا فِيكُمْ حَكْمٌ تُرَضَى حُكُومَتُهُ
فِي الْمُسْلِمِينَ وَلَا مُسْتَشْهَدٌ شَارِي
38. قَوْمٌ إِذَا جَمَعُوا جَمَعَا لِحِجَّتِهِمْ
صَرُّوا الْقُلُوسَ وَحَجُّوا غَيْرَ أَبْرَارِ
39. نُبَيْتٌ أَنْتَكَ بِالْحَبَابِ مُمْتَنِعٌ
ثُمَّ انْفَرَجَتْ انْفِرَاجَا بَعْدَ إِفْرَارِ
40. قَدْ كَانَ دُونِي مِنَ النَّبِيرَانِ مُفْتَبَسٌ
أَخْرَجْتَ تَغْلِبَ وَاسْتَشْهَعْتَ مِنْ نَارِي
41. أَمْ الْأَحْيَطُ لِي أَمْ غَيْرُ مُنْجَبَةٍ
أَدَّتْ لِمُخْتَلِفِ النَّبَايِنِ نَحَّارِ

42. كَأَمَّا أَفْتَنٌ مِنْ أَفْوَاهِ عُرْبَيْتِهَآ ظَالِمًا غُرَابَيْنِ مَثْمُورَيْنِ فِي عَارِ
 43. شَبَّهْتُ أَرَادَ حَيِيَّتِهَآ إِذَا سَكَرْتُ حُصْبِي حِمَارٍ مُدَلِّ عِنْدَ بَيْطَارِ
 44. أَمْ تَدْرُ أُمُّكَ بِالْحُكْمِ الَّذِي حَكَمْتِ إِذْ مَسَّهَا سُكْرٌ مِنْ دَهْمَا الصَّارِي
 45. تَغْلِي الْحَنَائِصُ وَالْفُؤُلُ الَّذِي أَكَلْتِ فِي حَاوِيَاوِي رُدُومِ اللَّيْلِ مِجْعَارِ"

"1. (Bu) ikametgâhı selamlayın ve (bu) yurdun sakinini selamlayın! (ilk başta yaşanan) tanıyamama (halinin) ardından (onu güçlkle) tanırsın.

2. Kabilenin (görüldüğü) zaman geçmişti kalmıştı; yenlerinden güzel koku (yayılan) bir (sevginlinin) hayaleti beni heyecanlandırdı.

3. Güçlü (birisi), kuvvetinin bozulacak (olmasının karşısında asla) emniyette olmaz. Görüyorum ki felek, (fıtratı gereği hem) bozulmayı (hem de) imarı (bünyesinde) barındırmaktadır.

4. En uzaktaki şehveti isteyebilirim ve onu elde ederim. En yakındaki komşu kızını ziyaret eden birisi değilim.

5. Şîzâ (tahtasından üretilmiş), tepelemesine doldurulmuş (kadehlerin) parlaklığı hariç; (o) ki onların üzerinde ilkbaharda beslenmiş devenin hörgüç yağı akmaktadır.

6. Cehaleti bırakıyorum dediğimde, Zû'l-Beyd'deki iz(ler) ile Duvvâr'daki iz(ler) beni heyecanlandırmaktadır.

7. (Orada) rüzgârlar, (yavrusunu) özleyen, (onun) kuklasını koklayan ve sütanne (olarak kullanılan) dişi devenin inleyişi gibidir. [Bu dişi devenin yavrusu ölmüştür; ama onun süt üretiminin kesilmemesi için insanlar yavrusunun derisini samanla doldurarak onu bir kukla haline getirmiş ve acılı annenin önüne koymuştur. Böylelikle bu deve, başkasının yavrusunu besleyen bir sütanneye dönüşmüştür. İşte bu muntıkada esen rüzgârlar, bu acılı annenin sesine benzer.]

8. Sedir (ağaçlarına) sahip en-Nakî'a (adlı sulak alanda) ya da pelin bitkisinin yetiştiği A'yâr'ın otlaklarında birisi var mı?

9. Hayâ (duygusu) olmasaydı, ateş ocağında (yatan) güvercinler misali küller arzumu harekete geçirirdi.

10. Yolunu tutturan bol yağmur (bulutu) kümeleriyle ve (bereket getiren) İki Sa'd (Yıldızı'nın yani Beta Aquarii [Sa'du's-Su'ûd] ile Gamma Aquarii [Sa'du'l-Ehbiye]'nin) her yağmur bulutu ile sulanasın!

11. Kabilenin ayrılışı beni galebe çalıyordu; neredeyse o gün tesellimi unutuyor ve sırlarımı açık ediyordum.

12. Bana (önce) bir ceylanın gözüyle (müşfik bir bakış) attı ve aklımı ayarttı. (Ancak daha sonra) yırtıcı bir şahinin gözüyle (bu kez sert bir) bakış attı.

13. Gözleri(mi) güzellikle dolduruyor, sonra beni leziz bir melodi ve böğürme (gibi) olmayan bir sesle memnun ediyor(du).

14. *Kabilem! Temîm! (İşte) onlar, Tağlib (Kabilesi'ni) yurdun en seçkin mevkilerinden kovan kabiledir.*
15. *(Benim kabilemin erkekleri), onlardan önce kimsenin (hayvanlarını otlatmaya cesaret edemediği) korunmuş arazilere yerleşir; bir ittifaka veya komşuya ihtiyaç duymadan (orayı) müdafaa eder.*
16. *(Yükseklik) alametiyle işaretlenmiş şerefli atlardan (teşekkül eden) süvari birlikleri tarafından sürüldünüz. Öyle ki (kendi) tercih(iniz) olmaksızın yalnız başınıza (değersiz yerlere) yerleştiniz.*
17. *Hindîfi yükseldiği zaman, sert dağlarla ve köpürmüş akan denizin derinliğiyle mücadele edemeyeceksiniz.*
18. *Huzeyme (b. Mudrike), benim vurduğuma vuruyor. Murr'un hep erkek doğuran saygın (bir anadan olma) oğulları benim için gazaba geliyor.*
19. *Şan ve şeref hususunda seçkinleşen kişiler; (işte) bunlar benim Kureyş'im ve yardımcılarımla olan Ensâr'ımdır.*
20. *(Gerçek) kabile Kayıs (Aylân)'dır; derece bakımından en yüksek odur; (tıpkı) çakmak çubukunun (ateş) çaktığı (gibi), alt kollar(in)dan (da) asalet çıkarır.*
21. *Kabilem benim; (işte) onların aslı benim aslım, onların kolu benim kolum, onların sözü benim sözüm ve de talihimdir.*
22. *Ben kök itibarıyla Mudarî bir adamım. Benimle ve şereflemlerimle (asla) yarışamayacaksınız!*
23. *Zû Beydâ ve Zû Neceb'in atlıları ve sabah vakti zû Kâr Günü'nde işaretlenmiş (atlar) bizdendir.*
24. *Ön saflarda Cez' (b. Sa'd b. Adî b. Zeyd b. Riyâh), Ka'neb (b. İsmâ b. Kays b. Âsım b. Ubeyd b. Sa'lebe) ve acemi olmayan koruyucular tarafından idare edilmişlerdir.*
25. *Bizim atlılarımız Bistâm (b. Kays b. Mesut es-Şeybânî)'yi zincire vurdu ve Haccâr (b. Ebcer b. Câbir)'in topluluğunda bir lütfu hak etti.*
26. *Bana kabileleri için Benû Bedr (b. Amr b. Cuveyye) gibi (olan erkekleri) veya (Benû Fezâra'dan) Manzûr b. Seyyâr'ın ailesi gibi (olanları) getirin...*
27. *...Veya köken itibarıyla Âmir b. Tufeyl veya (savaş) günü insanların 'Ey Komşum' diye seslendikleri Hâris (b. Zâlim gibilerini getirin)...*
28. *...Veya mızraklar kırıldığında ve atlılar toz bulutu içerisinde (toz kaldırıyorken) Zuheyr (b. Cezîme b. Revâha) Ailesi (gibilerini getirin)...*
29. *...Veya komşu(su)nun avretini korumak (için), kuvvetli tekmeler savuran (bineklerde) hamle yaptığı zaman Husayn (b. Damdam veya Husayn b. Humâm) gibi hamle yapan (birisini getirin)...*
30. *...Veya gecenin karalığı gibi ilerleyen bir kalabalığın içinde, üzerinde alamet taşıyan atları sevk ettiği gündeki Hâşim (b. Harmele gibi birisini getirin)...*

31. ...*(O ki) kralları yok eder ve onlar Hint kılıçlarından keskin bir kılıçla onun etrafında boğazlanmış şekilde (yere serilirler)...*
32. ...*Veya Şemh (b. Fezâra) Ailesi (gibi birisini getirin)! Yardım isteyenler veya öç talep edenler için onlar gibisini getiremezsiniz.*
33. *Biz yeni olmayan kılıçlarımızı, iki taç giyen bütün zorba (hükümdarların üzerinde) sınırsız.*
34. *Onların uğruna çabamı ve (atımın) hazırlığını uzun tuttuğum zaman, (herkesi) geçip hedeflere (ilk ulaşan) ve onların üstesinden gelen (daima) ben olurum.*
35. *Ey (domuz gibi) çekik gözlü Tağlib! Ben sizi burunlarımızın üzerinde kalıcı damgalarla damgalamışım.*
36. *Kesinlikle övünme! Ey (domuz gibi) çekik gözlü Tağlib! (Çünkü) Allah sizi zillet ve utanç yurduna indirmiştir.*
37. *Müslümanlar arasında, sizin içinizde hükmüne razı olunan bir hakem veya (Allah yolunda) şehitlik (için) kendi nefsini satan (yani cihatta canını feda eden) birisi yoktur.*
38. *(Tağlib öyle bir) kabiledir ki, haccetmek için bir topluluk topladıklarında, paraları keseye atarlar ve iyi kimseler olmadan haccederler.*
39. *Haber aldım ki el-Hâbûr'a sığınmış, akabinde ikrardan sonra gevşeyip salınmışsın.*
40. *Benden başkasının ateşlerinden ateş alabilirdi(n); (ama sen geldin) benim ateşimden aldın ve Tağlib'i rezil ettin.*
41. *Ahtalcık'ın annesi, soylu (oğullar) doğurmayan bir annedir. (Doğumunu) dişleri (bir domuz gibi) çeşit çeşit olan (ve) homurdanan (bir adam) için gerçekleştirmiştir. [Diğer bir deyişe Ahtal'in babası bir domuzdur.]*
42. *(Annesinin) çıplaklığının deliklerinden, (erkek eşeğin dışısını) sağa sola çekişi gibi (sadır olan görüntüler), bir mağarada çiftleşen iki karganın gölgesi gibidir. [Yani Ahtal'in annesinin avret yerlerinden fişkırان kıllar, iki karakarganın gölgesine benzer.]*
43. *(O kadın) sarhoş olduğunda, çenesinin kemik köklerini, baytarın yanında testisleri büzülmüş eşeğin hayâlarına benzettim.*
44. *Annen verdiği hükümde (nasıl bir yol izlemesi gerektiğini) bilmiyordu. Çünkü ona sert sürahisinden bir sarhoşluk ilişmişti.*
45. *Yediği domuz yavruları ve baklalar, geceleyin yellenen ve dışkılayan (bu kadının) bozulmuş bağırsaklarında fokurdar.”³⁸*

Cerîr bu nakîzasında, kasidesine güzel bir nesîb bölümüyle giriş yapmayı tercih etmektedir. Bu girizgâh, özü itibarıyla Cerîr'in gerek selefi gerekse çağdaşı olan diğer Arap şairlerinin girizgâhlarından farklı değildir. Nitekim Cerîr manzumesine, nostaljik duygula-

³⁸ Ebû Temmâm, *Naķâ'izu Cerîr ve'l-Aķıtâl*, 140-148.

nımlarla anacağı bir yurttan bahis açarak başlamaktadır. İkinci beyitte, sevgilisinin kabilesini en son gördüğü zamanın artık geçmişte kaldığını dile getirmekte ve sevgilisinin hayaletinin (*hayâl*) kendisine zahir olduğunu anlatmaktadır. Nesîb bölümlerinde sevgilinin hayaletinin konu edilmesi, klasik Arap şiirinde son derece sık kullanılan bir motiftir. Dolayısıyla Cerîr'in yalnızca edebî bir motiften ibaret olan buradaki kullanımı, kesinlikle metafizik bir durumu ifade etmemektedir. Üçüncü beyitte ise feleğin (*dehr*) çift tabiatlılığına, yani onun hem hayır hem de şer getirmesine bir gönderme de bulunmaktadır. Bu minvaldeki kullanımlar, İslam öncesi Arap şairlerinden miras alınan bir motiftir. Cerîr dördüncü beyitte, en uzaktaki kadınların peşine düşeceğini, onları elde etmeye muktedir olduğunu ve yakınındaki komşu kızlarının peşinden koşturana birisi olmadığını anlatmaktadır. Şairin bu anlatımının, eski Arapların kolay elde edilen kadınlarla birlikte olmayı bir maharet saymamasıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Şair, beşinci ve altıncı beyitlerde, aşk maceralarını bırakmaya kalkıştığında, eski yaşamışlıklarının hatıralarının kendisini yeniden heyecanlandırıldığını dile getirmektedir.

Yedinci beyit, şairin üstün nazım yeteneklerini tek başına gözler önüne sermeye yetecek mahiyettedir. Nitekim Cerîr burada, yavrusunu yitiren ve süttten kesilmemesi için önüne kukla bir yavru konularak başka yavruların beslenmesi için kullanılan bir dişi devenin elim inleyişleri ile rüzgârların çıkardığı acılı sesler arasında bir benzeşim kurmaktadır. Bu dâhiyane teşbih, Cerîr'in geniş hayal gücünü bütünüyle gözler önüne serecek mahiyettedir. Sekizinci ve dokuzuncu beyitlerde, şair bahse konu ettiği yörede müşahede ettiği fauna ve flora göndermelerde bulunarak tipik nesîb anlatılarına devam etmektedir. Onuncu beyit ise bazı astronomik ifadeler içermektedir ve bu minvaldeki kullanımlar, eski Arap şiirinde son derece yaygındır. On birinci beyitte, şair sevgilisinin kabilesinin ayrılışında duyumsadığı elemi ifade etmekte, on ikinci beyitte ise sevgilisinin bakışlarını bir ceylanın gözleriyle ilişkilendirmektedir. Ancak Cerîr daha sonra bu bakışların mahiyetinin değiştiğini ve bu kez bir şahinin gözüymüşçesine sert bir hüviyete büründüğünü anlatmaktadır. Nesîb bölümünün son dizesi olan on üçüncü beyitte, şair sevgilisinin güzelliğine ve onun sesinin tatlılığına değinmektedir. Şair gelinen bu noktada, son derece keskin bir hamleyle girizgâhını noktalayarak on dördüncü beyitte direkt olarak yergiye intikal etmektedir.

Kabile hicvi mahiyetine sahip olan on dördüncü beyitte, Cerîr kendi kabilesinin Ahtal'ın kabilesini bölgenin seçkin mıntıklarından sürgün ettiğini anlatmaktadır. Bereketli otlaklara sahip olmanın hayati önem arz ettiği o dönemlerde, kabilelerin rakipleri tarafından seçkin meralardan uzaklaştırılması, tabiatı gereği çok büyük bir zillet olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Cerîr müteakip dizesinde, diğer kabileler üzerinde uyardırdıkları korku dolayısıyla, onlardan önce kimsenin girmeye cesaret edemediği otlaklarda, kendi kabilesinin özgürce ikamet ettiğini anlatmaktadır. Şair, fahr babındaki bu söylemlerini, kabilesinin bahis mevzu işleri hiçbir ittifaka ihtiyaç duymadan gerçekleştirdiğini söyleyerek sürdürmekte ve kabilesinin gücü hususunda yaptığı vurguları perçinlemektedir. On altıncı beyitte, yine kendi kabilesinin etkinliğini yüceltirken rakibinin kabilesinin düştüğü duruma yaptığı vurguyu tekrarlamaktadır. Müteakiben askerî kuvvetlerin, Ahtal'ın kabilesine karşı harekete geçtiği zaman, onların tamamen çaresiz kalacaklarına vurgu yapmaktadır. Cerîr sonraki dizelerinde, kendisine destek veren güçlerin isim-

lerini zikretmekte ve onları Hz. Muhammed'i (s.a.v.) destekleyen Ensâr ile ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kabilesi olan Kureys'e benzetmektedir. Yirminci dize ile yirmi ikinci dize arasında, Cerîr kabile ilişkilerine değinmeye devam etmekte, bilhassa kendi nesebiyle övünmekte ve Ahtal'ın soyunun asla kendi soyuyla yarışamayacağını öne sürmektedir. Yirmi üçüncü dizeden yirmi beşinci dizeye kadar, çeşitli soy ve insanların askerî faaliyetlerine değinmektedir. Yirmi altıncı dizede ise otuz ikinci beyte kadar uzanacak yedi dize-lik bir anjanbman kullanımıyla karşılaşmaktadır. Klasik Arap şiirinde genellikle hoş görülme-yan anjanbman kullanımlarına, özellikle aynı meselenin uzatılmak istendiği noktalarda müsamaha gösterilebilmektedir. Cerîr gövde gösterisi yapmak amacıyla belirli kabileleri yüceltmek istediği için böylesine uzun soluklu bir yedi dize nazmetmiş olmalıdır. Cerîr'in burada kullandığı övgüsel nitelikler, mezkûr kabile ve cengâverlerin savaş günlerinde komşularının yardımına koşmaları, şiddetli çatışmalara korkusuzca girmeleri, komşularının namuslarını savunmaları, atılganlıkları, kalabalık olmaları, şerefli atları, kralları yok edecek kudretleri veya düşmanlarının onların karşısında helak olması gibi mutad unsurlardır. Şairin ayrıca burada, ihtiyaç anında yardım edilmesi söz konusu olduğunda veya ölç alınması icap ettiğinde, methettiği insanlar kadar işin ehli olan kimsenin bulunmayacağını belirttiği de gözlemlenmektedir. Dolayısıyla övünme-övgü babındaki bu söylemler, tamamen alışlageldik bir anlatım tarzıyla nazmedilmiş bir örgüyü husule getirmektedir.

Cerîr otuz üçüncü beyitte, övünme temasına kaldığı yerden devam etmekte ve kılıçlarının zorba hükümdarların sonunu getireceğini anlatmaktadır. Müteakiben gerekli hazırlıkları layıkıyla yaptığı zaman, herkese galip gelebileceğini beyan etmektedir. Otuz beşinci dizede, hâlâ aralarında belirli bir Hristiyan nüfusunu barındıran Tağlib Kabilesi'ni, dinî inançları üzerinden hedef almakta ve Tağliblilerin gözleri ile domuz gözleri arasında bir benzeşim kurmaktadır. Cerîr'in kullandığı pek çok yergi unsurunun, Ahtal'ın ve kabilesi Tağlib'in domuz tüketimi üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu kaside- nin içerisinde dahi, söz konusu durumun birkaç örneğine tesadüf edilmektedir. Cerîr son derece hoşlandığı bu kullanıma yer verdiği bahsi geçen dizesinin içerisinde, Ahtal'ın kabilesinin burunlarını kalıcı olarak damgaladığını da anlatmakta ve onları zelil duruma düşürmeye çalışmaktadır. Otuz altıncı dizede Tağlib'in asla övünmemesi gerektiğini, çünkü Allah'ın onları utanca mahkûm ettiğini söylemektedir. Otuz yedinci ve otuz sekizinci beyitlerde yine Tağlib'in dinî inancını hedef almakta ve bu kez onların hakemliğinin Müslümanların nazarında kabul görmeyeceğini ve onların Allah yolunda savaşıp şehit olamayacaklarını anlatmaktadır. Ayrıca Cerîr onları hac farızasını hakkıyla yerine getiremedikleri için de hicvetmektedir.

Otuz dokuzuncu beyitle birlikte, Cerîr tekrar ferdî olarak Ahtal'a odaklanmakta, onun başından geçen tatsız olayları gündeme getirmekte ve onun bunca insan varken gelip kendisine çatarak kabilesini rezil etmiş olmasını alaya almaktadır. Kırk birinci dizede hedefini bu kez Ahtal'ın annesine çevirmekte ve onun soylu çocuklar doğuramadığını iddia etmektedir. Ardından Ahtal'ın annesinin bir domuzdan doğum yaptığını öne sürerek rakibinin babasını domuz mesabesine indirmektedir. Kırk ikinci dizede Cerîr yergisini çok daha nahoş bir boyuta taşıyarak Ahtal'ın annesini müstehcenlikle hicvetmektedir. Müteakip dizede bu söylemini sürdürerek onun sarhoş olduğu anlardaki çenesinin kemik

köklerini, baytarın yanında testisleri büzülmüş bir eşeğin hayâlarına benzetmektedir. Bir sonraki dizede ise Ahtal'ın annesinin verdiği hükümlerin sarhoşluğu dolayısıyla batıl olduğunu vurgulamaktadır. Cerîr, nakîzasının son dizesi olan kırk beşinci beyitte, Ahtal'ın annesinin yediği domuz yavruları ve baklalar nedeniyle geceleri yellenip dışkıladığını ve bu yemekler sebebiyle bozulan bağırsaklarının fokurdadığını iddia etmektedir. Dolayısıyla Cerîr'in Ahtal'a nazmettiği nakîzalardaki en nahoş kısımların, Ahtal'ın annesinin hedef alındığı bu minvaldeki ifadelerden meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Emevî Döneminin meşhur Arap şairlerinden olan Cerîr b. Atıyye, şiirin çeşitli temalarında faaliyet göstermiş olmasına karşın daha ziyade nakîza sanatındaki başarılarıyla Arap edebiyat tarihine adını yazdırmıştır. Gençlik yıllarını büyük kentlerden uzakta geçirmesine rağmen, şairlik ikbali için büyük şehirlere intikal etmiş ve ilerleyen süreçte önemli devlet ricaliyle iletişim kurmayı başarmıştır. Cerîr'in methiyeleri divanında önemli bir yer işgal etse de onun asıl uzmanlaştığı konu, yergi ve övünme temasını bünyesinde güzel bir insicamla bir araya getiren nakîza şiirleridir. Hatta rivayetlere göre, Cerîr'in şairlik kimliğini kabul ettirmesi, Halife Muâviye'nin hilafeti zamanında komşu kabilelere karşı giriştiği yergi ve övünme temalı manzumeleri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Dolayısıyla onun bu alandaki tecrübelerinin, şairlik kariyerinin başlangıç dönemine kadar uzandığını söylemek mümkündür. Adeta nakîza sanatı, Cerîr ve onun iki ezeli rakibi olan Ferezdak ile Ahtal'ın üçlü şiir mücadelesinde somutlaşmış durumdadır. Netice itibarıyla bu üç şair, kendilerinden önceki selefleri tarafından icra edilen nakîza sanatını, popülerlik açısından çok daha yüksek bir mertebeye çıkartmaya muvaffak olmuş, Cerîr ise bu hususta her iki çağdaşını da karşısına alarak söz konusu gelişmenin baş figürü haline gelmiştir.

Cerîr'in nakîza sanatına gösterdiği büyük tutkunun, onun takıntılı veya agresif birisi olmasıyla ilişkilendirilmemesi gerektiği, bilakis onun bu tutkusunun daha ziyade sanatsal kaygılarından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Çünkü Cerîr'in yaşadığı dönemde, nakîza sanatının mizahi bir boyuta evrildiği gözlemlenmektedir. Bu şiirlerin icra edildiği meclislerde eğlendirici bir unsur olarak kullanılmış olması, göz ardı edilmemesi gereken bir gerçekliktir. Nakîza şiirlerinin içerisindeki kaba küfürler veya mantık sınırlarını fazlasıyla aşan mübalağalı ifadeler, bu nedenle nakîzaların mizahi boyutuyla ilişkilendirilmelidir. Cerîr'in nakîzaları, tabiatı gereği son derece ağır hakaretlerle doludur. O, şiirlerinde rakiplerinin anne veya kız kardeşi gibi mahremelerini dahi en nahoş şekilde diline dolamaktan çekinmemiş ve onları akla gelebilecek en korkunç sahnelerde betimlemiştir. O çağda Arapların namuslarına verdikleri büyük önem göz önünde bulundurulduğunda, şairlerin böylesi ağır ithamlar karşısında dahi çözüm için mızraklarının hakemliğine başvurmamış olması, onların nakîza nazmını sanatsal bir faaliyet olarak gördüklerine yorumlanabilir. Cerîr'in Ferezdak'ı hapisten kurtarmak için şefaathçi olması veya Ferezdak'ın vefatının ardından gözyaşlarını tutamayarak onun için mersiye nazmetmesi, birbirlerine karşı pek ağır ithamlarda bulunan bu iki şairin aralarındaki ilişkinin farklı bir boyutunu ortaya çıkartmakta ve bizlere onların nakîza nazmını sanatsal bir faaliyet olarak gördüklerinin başka bir delilini sunmaktadır. Dolayısıyla modern okuyucu ve araştırmacıların, Cerîr'in günümüze ulaşan nakîzalarındaki fahiş ifadeleri, edebiyat sanatının nahoş bir cilvesi ola-

rak değerlendirmeleri daha doğru görünmektedir.

Cerîr'in nakîzalarında dinleyiciye hiciv ve fahriyenin güzel bir harmonisini sunduğu tespit edilmektedir. Müstakil gazel nazmına meyletmeyen Cerîr'in nakîzalarının girişinde, kimi zaman etkileyici nesîb bölümlerine yer verildiği de gözlemlenmektedir. Rakibinin annesini pek gayriahlaki bir vaziyette tasvir etmekten çekinmediği kasidelerinde dahi müşfik nesîb bölümlerinin kurgulanması, esasen ilginç bir tezatlık husule getirirse de klasik Arap şiirinde bu kullanımın yalnızca Cerîr'e has bir durum olmadığını belirtmek gerekir. Cerîr'in nakîza sanatındaki ustalığını gözler önüne seren mühim maharetlerinden birisi, onun hem zorlu bedevî tarzını hem de döneminin popüler üslubunu kasidelerinde güzel bir dengeyle harmanlamaya muvaffak olmasıdır. O, bu sayede gerek çağdaşlarının gerekse sonraki kuşaklara mensup münekkitt ve dilbilimcilerin takdirini kazanmayı başarmıştır.

Cerîr'in Ferezdak'a karşı nazmettiği nakîzaları incelendiğinde, onun rakibinin en ufak kusurlarını dahi ustaca kullanmayı başardığı, kusur bulamadığı durumlardaysa iftira yoluyla hasmını küçük düşürmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Örneğin Cerîr, Ferezdak'a kıyasla daha alt statüde görülen bir aşirete intisap etmesine rağmen, rakibini aşireti üzerinden hicvetmeyi başarmıştır. Bu bağlamda Ferezdak'ın nesebini hedef almış, onun gerçekte demirci bir kölenin soyundan geldiğini iddia etmiş ve bu iftirasını pek çok kez tekrarlamıştır. Elbette bu tekrarlar şiişerel bir zaaftan kaynaklanmamaktadır. Bilakis Cerîr bu taktik sayesinde, iftirasının bütün insanlar tarafından benimsenmesinin teminini hedeflemektedir. Keza Cerîr, Ferezdak'ın ailesindeki hanımları en kötü şekilde diline dolamış, rakibinin kardeşi Ci'sin'in tecavüze uğradığı hususunda ortaya attığı iddialarını yıllarca tekrarlamaktan çekinmemiş ve her seferinde bu anlatımına yeni detaylar ilave etmiştir. Onun bu söylemleri, muhtemelen Cerîr'in şairlik kariyerindeki en korkunç fiilidir.

Cerîr'in Ahtal'a karşı nazmettiği nakîzaları, onun Ferezdak için nazmettiklerinden daha yumuşak değildir. Cerîr'in Ahtal'ı hedef alırken onun için kullandığı en büyük hakaretlerinden bazısı, rakibinin dinî görüşü üzerinde şekillendirilmiş vaziyette karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Cerîr, Ahtal'ın Hristiyanlığını kendisi için bir avantaja çevirmiş, onu İslam'dan uzak olması veya Hristiyanlık âdetlerini takip etmesi gibi çeşitli hususlarda yermiştir. Bu bağlamda, Ahtal'ın veya onun aile üyelerinin domuza benzetilmesi yahut dinî tercihleri nedeniyle itibarsız olduklarının iddia edilmesi, Cerîr'in en sık başvurduğu taktiklerdendir. Ahtal'ın İslam toplumu içerisinde yaşayan bir Hristiyan olması nedeniyle Cerîr'in yergilerine misliyle karşılık vermediği, bu nedenle Cerîr karşısında mağlubiyete uğradığı düşünülmektedir. Ne var ki Ahtal'ın yeri geldiğinde şiirleri aracılığıyla İslami değerleri alaya alan bir şair olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla Cerîr'in Ahtal üzerinde elde ettiği bu üstünlüğü, yalnızca Ahtal'ın dinî dezavantajıyla ilişkilendirmemek daha doğru görünmektedir. Cerîr'in Ahtal ile arasındaki rekabetin, kendilerini Emevî hilafetine kabul ettirme yarışı çerçevesinde de alevlendiği düşünülmektedir. Yaygın kanaat, Ahtal'ın saray şairi olma noktasında Cerîr'e üstün geldiği yönündedir. Bununla birlikte Cerîr'in de belirli dönemlerde Emevî ileri gelenlerinden yakınlık gördüğü tespit edilmektedir. Dolayısıyla Cerîr'in bu husustaki başarılarını tamamen yok saymak çok doğru olmayacaktır. Son olarak Cerîr'in, Ferezdak'a yaptığı gibi, Ahtal'ın ailesindeki kadınları da diline doladığı gözlemlenmektedir. Bu nakîzaların gerek günümüzün gerekse o asrın insanları için son derece ağır ifadeler ihtiva ettiği bir gerçektir. Ne var ki bu edebî miras, söz söyleme sana-

tının farklı bir yönünü gözler önüne serdiği için, edebiyat disiplini içerisinde son derece önemlidir. Cerîr'in nakîzaları, bazı tarihî hadiselerden bahsetmesi hasebiyle tarih yazıcılığı açısından da veri olma hüviyetine sahiptir. Ancak bu şiirler yalan ve iftiralarla harmanlanmış olduğundan, bu ürünlerin güvenilir bir tarihî bir veri olarak kullanılmayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ayyıldız, Esat. “el-Ahtal’ın Emevilere Methiyeleri”. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* 57/2 (2017), 936-960.
- Ayyıldız, Esat. *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Basrî, Ebû Ubeyde Ma‘mer b. el-Müsennâ et-Teymî. *Kitâbu’n-Nakâ’iz: Nakâ’izu Cerîr ve’l-Ferazdağ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1419/1998.
- Bek, Halil Merdem. “Cerîr -3-”. *Mecelletu mecma‘i’l-‘ilmiyyi’l-‘Arabî bi-Dimaşk* 30/4 (1955), 529-543.
- Cerîr. Ebû Hazra Cerîr b. Atıyye. *Dîvânu Cerîr bi-şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*. thk. Numan Muhammed Emin Taha. 3 Cilt. Kahire: Dâru’l-Meârif, 3. Basım, ts.
- Cerîr. Ebû Hazra Cerîr b. Atıyye. *Şerhu Dîvâni Cerîr*. şrh. Muhammed İsmail Abdullah es-Sâvî. Mısır: Matbaatü’s-Sâvî, ts.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu’l-edebî’l-‘Arabî: el-‘Aşru’l-İslâmî*. 10 Cilt. Kahire: Dâru’l-Meârif bi-Mısır, ts.
- Ebû Temmâm. *Nakâ’izu Cerîr ve’l-Aḥṭal*. haz. Antûn Sâlihânî el-Yesû‘î. Beyrut: el-Matbaatü’l-Kâsûlikiyye li’l-Abâ’i’l-Yesû‘iyyîn, 1922.
- Farès, Bichr. *L’Honneur chez les Arabes avant l’Islam*. Paris: Librairie d’Amérique et d’Orient Adrien Maisonneuve, 1932.
- Farrin, Raymond. *Abundance from the Desert: Classical Arabic Poetry*. Syracuse: Syracuse University Press, 2011.
- Gökgöz, Turgay. “Arap Şiirinde Nakîza Türü”. *Nüşa* 20/51 (2020), 31-56.
- Gelder, G. J. H. van. “Jarîr ibn ‘Atıyya”. *Encyclopedia of Arabic Literature*, ed. J. S. Meisami vd. 1/412. Londra-New York: Routledge, 1998.
- Hân, Haz‘al. *Rîyâzu’l-ḥaz‘aliye fi’s-siyâseti’l-insâniyye*. Mısır: Mektebu Hindiyye, 1321h.
- İbn Kuteybe. *eş-Şi‘r ve’ş-şu‘arâ*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 2 Cilt. Kahire: Dâru’l-Meârif, ts.
- İsfehânî, Ebü’l-Ferec Alî. *Kitâbu’l-Ejânî*. thk. İhsân Abbâs - İbrahim es-Se‘âfîn. 25 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1429/2008.
- Olçun, Muhammed Mahmut. “Cahiliye Döneminin Meşhur Üç Medîh Şairi en-Nâbiğa, Zuheyr ve el-‘Aşâ”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi* 4/1 (2022), 1-17. <https://doi.org/10.55036/ufced.1091010>
- Qasimova, Aida. *Ərəb Ədəbiyyatı: V-XIII Əsrlər*. Bakü: Qasimova A.Ş. 2019.
- Schaade, A. “Cerîr”. *İslâm Ansiklopedisi*. 3/109. İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1977.
- Sezgin, Fuat. *Geschichte des arabischen Schrifttums*. 17 Cilt. Leiden: E. J. Brill, 1967-2015.
- Suzan, Yahya. *Arap Şiirinde Hiciv: Başlangıçtan Abbâsî Dönemine Kadar*. Konya: Aybil Yayınla-

rı, 2012.

Toprak, M. Faruk. *Sıradışı Bir Emevî Valisi Haccâc*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.

Tuleymât, Ğâzî - el-Eşkar, İrfan. *eş-Şu'arâ' fî'l-'Aşri'l-Umevî*. Şam: Dâru'l-Fikr, 2009.

Tur, Salih. *Ahtal, Ferezdak ve Cerîr'in Şiirlerinde Medih ve Hiciv*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Ürün, Ahmet Kâzım. "Fuḥûlu'ş-Şu'arâ (el-Aḥṭal, Cerîr, el-Farazdak) ve en-Nakâ'id". S. Ü. *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 11 (1997), 53-73.

Zâhirî, Halîl b. Şâhîn. *el-İşâra fî 'ilmi'l-'ibârât*. thk. Seyyid Kesrevî Hasan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993.

Ziriklî, Hayreddîn. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.

The Naqā'īd of Jarīr ibn ʿAṭīyya

Extended Summary

Jarīr ibn ʿAṭīyya al-Tamīmī (d. 110/728 [?]) was among the most well-known Arab poets of the Umayyad Period. It is possible to say that Jarīr, who is known for his praise and satire poems in Arabic literature, was among the few greatest poets of the Islamic Period, considering the voluminous poetic legacy he left behind and the wide recognition he has achieved. This academic study aims to focus only on the analysis of Jarīr's naqā'īd (flytings). Therefore, due to the limitations of the article, it is planned not to give any detailed information about the poet's comprehensive biography or his activities in other poetic themes, apart from the brief information given in the introduction. The method adopted in the study aims to prove the arguments through the poet's odes. For this reason, within the scope of this paper, it is planned to translate and analyze two naqīdas of Jarīr in their full form. Jarīr's naqā'īd occupy an extremely important place in classical Arabic literature. Therefore, it is extremely important to examine these poems through concrete examples. The primary source of this research is the classical works recording Jarīr's naqā'īd with his rivals and the poet's dīwān. In addition, modern academic studies on the subject will also be used. In this study, it is planned to select the samples based on Jarīr's two naqīdas, one targeting al-Farazdaq and the other al-Akhṭal.

Jarīr ibn ʿAṭīyya composed qasidas on various themes of poetry. Despite this, he is mostly known for his achievements in the art of naqā'īd in the history of Arabic literature. Although he spent his youth away from metropolises, he moved to big cities for his future as a poet and managed to get in touch with important state officials in the following period. Although Jarīr's eulogies occupy an important place in his dīwān, his main specialty is his naqīda poems, which combine the themes of satire and boasting in a beautiful harmony. It is even reported that Jarīr established himself as a poet during the caliphate of Caliph Mu'āwīya through his poems of satire and boasting against neighboring tribes. Therefore, it is possible to say that his experience in this field dates back to the beginning of his poetic career. In fact, the art of naqīda is embodied in the triple poetic struggle between Jarīr and his two arch-rivals, al-Farazdaq and al-Akhṭal. As a result, these three poets succeeded in popularizing the art of naqīda as practiced by their predecessors. Jarīr challenged both of his contemporaries in this regard and became the central figure of this phenomenon.

Jarīr's great passion for the art of naqīda should not be associated with obsession or aggression. Rather, his passion stems from his artistic concerns. This is because the art of naqīda acquired a humorous aspect during Jarīr's lifetime. It should not be forgotten that these poems were used as an entertaining element in the assemblies where they were recited. The vulgar profanities or exaggerated expressions that go beyond the limits of logic in naqīda poems should therefore be associated with the humorous aspect of naqīda. By their very nature, Jarīr's naqīdas are full of extremely brutal insults. In his poems, he did not hesitate to mention even the intimates of his rivals, such as their mothers or sisters, in the most unpleasant way and depicted them in the most horrific scenes imagina-

ble. Considering the great importance the Arabs attached to their honor at that time, the fact that the poets did not resort to their spears for a solution even in the face of such severe accusations can be attributed to the fact that they considered the naqîda as an artistic activity. Jarîr's intercession to free al-Farazdaq from imprisonment or his tears over al-Farazdaq's death and his elegy for him reveals a different aspect of the relationship between these two poets, who made very harsh accusations against each other, and provides us with another proof that they regarded naqîda as an artistic activity. Therefore, it seems more accurate for modern readers and researchers to consider the unmerciful expressions in Jarîr's extant naqîdas as an unpleasant necessity of literature.

In his naqîdas, Jarîr presented the listener with a beautiful harmony of satire and boasting. He did not tend to compose independent ghazals, but he sometimes composed impressive nasib sections at the beginning of his naqîdas. Even in his odes, in which he does not hesitate to depict his rival's mother in an immoral situation, the construction of compassionate nasib sections presents an interesting contrast, but this usage is not unique to Jarîr in classical Arabic poetry. One of Jarîr's major accomplishments, which reveals his mastery of the art of naqîda, is his ability to blend both the harsh Bedouin style and the popular style of his time in a beautiful balance in his qasida. In this way, he was able to win the admiration of his contemporaries as well as the critics and linguists of later generations.

When we analyze Jarîr's naqîdas against al-Farazdaq, we see that he skillfully exploited even the smallest flaws of his opponent, and when he could not find a flaw, he tried to humiliate his opponent through slander. For example, although Jarîr belonged to a clan that was considered inferior to al-Farazdaq's tribe, he managed to satirize his rival through his tribe. In this context, he targeted al-Farazdaq's ancestry, claiming that he was in fact a descendant of a blacksmith slave and repeating this slander many times. Of course, this repetition was not due to a poetic weakness. Rather, through this tactic, Jarîr aimed to make all people believe his slander. Likewise, Jarîr vilified the ladies of al-Farazdaq's family, repeating for years the allegations that his rival's sister Ji'thin had been raped, each time adding new details to his account. This slander was probably the most egregious act of Jarîr's poetic career.

Keywords

Arabic Language and Literature, Classical Arabic Poetry, Jarîr ibn 'Atiyya, Naqîda, Naqâ'id.